

Fra: Gunnar Westermoen
Sendt: 10. januar 2018 13:04
Til: Bispemotet; Agder-bdr; Bjørgvin-bdr; Borg-bdr; Hamar-bdr; Møre-bdr; Nidaros-bdr; Nord Hålogaland-bdr; Oslo-bdr; Stavanger-bdr; Sør Hålogaland-bdr; Tunsberg-bdr; Agder-biskop; Borg-biskop; Kari Veiteberg; Hamar-biskop; Stavanger-biskop; Bjørgvin-biskop; Møre-biskop; Nidaros-biskop; Sør Hålogaland-biskop; Nord Hålogaland-biskop; Tunsberg-biskop; Preses; 'info@teologi.uio.no'; 'postmottak@teologi.uio.no'; 'praktikum@teologi.uio.no'; 'post@mf.no'; 'post@vid.no'; 'hovedstiftelsen@diakonhjemmet.no'; 'post@mhs.no'; 'post@diakonhjemmet.no'; 'post@nla.no'; 'kun@kun.uit.no'; Resepsjon Presteforeningen; 'post@teologene.no'; 'kf@kateket.no'; 'kf@kufo.org'; 'kirkeansatte@delta.no'; 'diakonforbundet@diakonforbundet.no'; 'mfo@musikerorg.no'; Knut Hallen; 'ka@ka.no'; 'leder@nktf.org'; 'iko@iko.no'
Kopi: Hans Arne Akerø
Emne: Høring - Justering av hovedgudstjenesten og alminnelige bestemmelser
Vedlegg:

Hoering_2018_Justering_hovedgudstjenesten_og_alminnelige_bestemmelser_Hoeringsdokumentet.pdf;
Hoering_2018_Justert_Ordning_hovedgudstjenesten.pdf;
Hoering_2018_Justering_hovedgudstjenesten_og_alminnelige_bestemmelser_hoeringsbrevet.pdf

Til
Bispedømmerådene
Biskopene
Teologisk fakultet, UiO
Praktisk-teologisk seminar
Det teologiske Menighetsfakultet
VID Vitenskapelige høyskole
NLA Høgskolen
Kirkelig utdanningscenter i nord
Den norske kirkes presteforening
teoLOGene
Kirkelig undervisningsforbund
Diakonforbundet
MFO – Musikernes fellesorganisasjon
Samarbeid menighet og misjon (SMM)
KA Kirkelig arbeidsgiver- og interesseorganisasjon
Norsk kvinnelig Teologforening
IKO – Kirkelig pedagogisk senter

Høring - Justering av hovedgudstjenesten og alminnelige bestemmelser

Kirkerådet sender med dette saken **Justering av hovedgudstjenesten og alminnelige bestemmelser** på høring til bispedømmerådene, biskopene, utdanningsinstitusjoner, arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner og andre aktuelle instanser. Kirkerådet vedtok også at «alle menigheter er velkomne til å delta i høringen».

De vedlagte høringsdokumentene ligger også tilgjengelig på kirken.no/hoeringer.

Høringsspørsmålene finnes ved avslutningen av hvert av hovedkapitlene i selve høringsdokumentet. Det er selvsagt mulig å besvare bare noen av spørsmålene i høringen.

Forslaget til justert ordning for hovedgudstjeneste er vedlagt. I dette dokumentet er alle justeringene av gjeldende gudstjenesteordning fra 2011 markert ved hjelp av understrekninger og parenteser. Her gis det også enkelte, kortfattede forklaringer om hva justeringene innebærer.

Det er bokmålsvarianten av gudstjenesteordningen som er lagt til grunn for høringen, men det er også mulig å komme med forslag til endringer i den nynorske utgaven av 2011-liturgien.

Høringsfristen er satt til 10. april 2018. Hørings svar sendes til post.kirkeradet@kirken.no

På bakgrunn av høringen tar Kirkerådet sikte på endelig behandling i Kirkemøtet i april 2019.

Kirkerådets kontaktperson for denne saken er Hans Arne Akerø, seksjonsleder for gudstjenesteliv og kultur, som treffes på telefon 23 08 12 56 eller e-post: ha769@kirken.no.

Med vennlig hilsen

Jens-Petter Johnsen, direktør
Paul Erik Wirgenes, avdelingsdirektør

Høring om Justering av hovedgudstjenesten og alminnelige bestemmelser

Høringsdokument

Innhold

1. Innledning.....	S 1
2. Bakgrunn.....	S 2
2.1 Status for gudstjenestereformen.....	S 3
2.2 Forskning på gudstjenestereformen.....	S 3
2.3 Hovedtrekk ved det justerte forslaget til hovedgudstjeneste.....	S 4
2.4 Økumeniske impulser.....	S 5
3. Høringstema 1: Hvordan øke kvaliteten og antall deltakere i gudstjenesten.....	s 6
4. Høringstema 2: Alminnelige bestemmelser for hovedgudstjenesten.....	s 10
5. Høringstema 3: Justeringer i hoveddel I. Samling, ledd 1-8.....	s 11
6. Høringstema 4: Justeringer i hoveddel II. Ordet, ledd 9 – 17.....	s 16
7. Høringstema 5: Justeringer i hoveddel III. Nattverd, ledd 18-21.....	s 17
8. Høringstema 6: Justeringer i de enkelte nattverdbønnene.....	s 22
9. Høringstema 7: Justeringer i hoveddel IV. Sendelse, ledd 22-25.....	s 23

Innledning

Gudstjenestereformen ble innført i alle menighetene i Den norske kirke 1. søndag i advent 2011 ved at den nye tekstboken ble tatt i bruk. Ordning for hovedgudstjeneste og Alminnelige bestemmelser for Ordning for hovedgudstjeneste ble tatt i bruk i de aller fleste menighetene innen utgangen av 2012, etter hvert som menighetene utarbeidet og vedtok sin lokale grunnordning og biskopen godkjente at denne var i overensstemmelse med den nye gudstjenesteboken.

Allerede i 2010 hadde Kirkemøtet vedtatt at «Det legges til rette for erfaringsdeling slik at det kan gjøres justeringer og korrigeringer av den nye ordning i løpet av 3-6 år» (KM 4/10). Slike justeringer i liturgien skjedde også ved den forrige gudstjenestereformen. En ny liturgi for hovedgudstjeneste ble tatt i bruk i menighetene i 1977. Denne ble justert og fullført med nye liturgier etter hvert og ble til slutt samlet i den omfattende gudstjenesteboken som ble utgitt i 1992. En mer omfattende revisjon av dåpsliturgien fra 2011 er gjennomført og ble vedtatt på Kirkemøtet i 2017. En revisjon av tekstboken er planlagt til Kirkemøtebehandling i 2021.

I forslaget som nå sendes på høring, har en ønsket å skape en bedre balanse mellom pdes valgfrihet og variasjon - og pdaas fasthet og gjenkjennelighet, særlig ved å samle seg om færre alternativer i de ordene som *menigheten* fremsier eller synger. På denne måten vil en kunne legge til rette for den *involvering* som skjer ved at den enkelte gudstjenestedeltaker gjenkjenner og «kan liturgien» i større grad enn nå. Dette kan gi en

rekke fordeler både innenfor trosopplæring og diakoni, skape større enhet mellom våre menigheter og kommunisere bedre i vår folkekirke og overfor allmennheten.

Samtidig vil det være rom for variasjon i gudstjenestelivet, særlig i de bønnene som liturgen og medliturger ber, og i gudstjenesteuttrykket. Menigheter har ulike særtrekk, og det må det fortsatt gis rom for.

Når Ordning for hovedgudstjeneste skal justeres, må dette også medføre en kvalitetsforbedring og oppdatering av liturgien språklig og innholdsmessig. I det forslaget som her legges fram, har dette særlig skjedd i nattverdbønnene. At alle nattverdbønnene innledes med den samme vekselsangen mellom liturg og menighet (prefasjonsdialogen), vil gjøre det tydelig når nattverdliturgien starter og menigheten skal reise seg. Påkallelse av Ånden (epiklesen) er blitt mer variert utformet i de enkelte nattverdbønnene og noen flere momenter i nattverdbønn B (etter Hippolyt) er tatt inn. Også noen andre bøønner er inkludert i ordningen og referanser til Norsk salmebok er tatt inn. Forslaget inneholder også eksempler på at ledd i liturgien endres fra å være obligatorisk til å bli fakultativ (bl annet Samlingsbønnen) og motsatt (bl a Dagens bønn).

Noen korte veiledninger om hvordan liturgien skal utføres er tatt inn i det nye forslaget i form av såkalte rubrikker (rød skrift). I ordningen fra 2011 finnes det få veiledninger om dette.

Når det gjelder Alminnelige bestemmelser for Ordning for hovedgudstjeneste (2011) er er dette regelverket i liten grad blitt drøftet i høringsdokumentet. Kirkerådet nøyter seg med å fastslå at der et ledd i liturgien endrer status, må Alminnelige bestemmelser justeres i tråd med dette. Spørsmålet om endringer i godkjenningsprosedyrer for menighetens lokale grunnordning og ansvarsfordeling i menighetens gudstjenestearbeid er derfor drøftet ganske kortfattet..

I tråd med Regler for saksbehandling i liturgisaker (se Lovsamling for Den norske kirke s 292) er forslaget som sendes på høring utarbeidet av Kirkerådets Nemnd for gudstjenesteliv (NFG). Av tidshensyn vedtok nemnda på sitt siste møte å be sekretariatet slutføre arbeidet med noen av formuleringene i liturgiforslaget. Dette forslaget ble behandlet på Kirkerådets møte i desember 2017. Der Kirkerådets forslag ikke er identisk med nemndas forslag er dette kortfattet kommentert i dette høringsdokumentet.

Kirkerådet fattet følgende vedtak i KR-sak 58/17:

1. Forslaget til høringsdokument og liturgien endres i tråd med de innspill som Kirkerådet har gitt.
2. Saken sendes på høring i perioden 10. januar til 10. april 2018. Alle menigheter er velkomne til å delta i høringen.

Saksorientering

Bakgrunn

Status for gudstjenestereformen

Hvilke evalueringer og justeringer har allerede skjedd med 2011-reformen de siste 7 årene?

Allerede i september 2013 drøftet Kirkerådet saken Status for gudstjenestereformen (KR 32/13). Her ble det gitt en foreløpig rapport om hvordan gudstjenestereformen hadde utviklet seg. Rapporten belyste særlig to forhold som hadde påkalt de mest kritiske kommentarene, nemlig den liturgiske musikken og dåpsliturgien. Kirkerådet vedtok at «Forslag til revisjon av gudstjenestereformen legges frem for Kirkemøtet 2016.»

I et senere kirkerådsmøte ble denne tidsplanen nærmere spesifisert, slik at ikke alle elementene i gudstjenestereformen skulle komme samtidig. Kirkemøtet 2015 drøftet status for reformen og vedtok at Ordning for hovedgudstjeneste og Alminnelige bestemmelser skulle fremmes for Kirkemøtet 2018 (KM 05/15). Dette ble senere endret til 2019. Det er med tanke på vedtak i Kirkemøtet 2019 at denne saken sendes på høring i perioden 10. januar – 10. april 2018.

Den liturgiske musikken ble behandlet i Kirkemøtet både i 2015, 2016 og 2017. Også en revidert dåpsliturgi ble vedtatt i 2017, samt de to vigself- og forbønnsliturgiene. Andre elementer i reformen som er vedtatt tidligere, er:

- Norsk salmebok 2013, vedtatt av Kirkemøtet i 2012,
- Velsignelse av hus og hjem, vedtatt i 2013,
- Dagens bønn (nye kollektbønner), vedtatt i 2014,
- Tekstrekke for bibelsk salme, vedtatt i 2014

Gudstjenestereformen er imidlertid ikke fullført med justeringen av Ordning for hovedgudstjeneste og Alminnelige bestemmelser. Det er vedtatt å igangsette arbeidet med liturgier for de siste dagene i den stille uke og å fornye konfirmasjonsliturgi og liturgien for Bots- og bønnedag. Det er også behov for å justere eller revidere alle vigselfliturgi, ordning for skriftemål, sorggudstjeneste mm.

Forskning på gudstjenestereformen

Kirkerådet inngikk avtale om forskning på gudstjenestereformen med Ansgar teologiske høgskole, ved forskningsleder Anne Haugland Balsnes. Arbeidet skjedde i samarbeid med flere forskningsinstitusjoner. Rapporten, som er redigert av Pål Ketil Botvar og Hallvard Olavson Mosdøl, har tittelen «Noe falt i god jord – Den norske kirkes gudstjenestereform sett fra menighetsnivå (KIFO Rapport 2014:2)».

Denne rapporten bygger blant annet på en undersøkelse av alle de lokale grunnordningene som er valgt i menighetene i de fire bispedømmene Oslo, Agder og Telemark, Nidaros og Nord-Hålogaland. Før publiseringen av rapporten fikk forskningsgruppen også data fra Bjørgvin bispedømme, som på eget initiativ hadde gjennomført en lignende undersøkelse. I hovedsak bekrefter rapporten fra Bjørgvin det bildet som avtegnet seg gjennom rapportene fra de fire andre bispedømmene.

I 2015 utgav forskningsgruppen artikkelsamlingen «Gudstjeneste à la carte», hvor ulike sider ved liturgireformen i Den norske kirke utdypes. Her belyses blant annet forholdet mellom visjon og virkelighet i reformen, makt- og læringsstrukturer, involvering, sanselighet i reformen, syndsbejkenelsen, tekstboken og Ordets del i liturgien. Tittelen henspiller på alle valgmulighetene som den enkelte menighet har på godt og vondt når gudstjenesten skal utformes. I innledningsordene forklares dette slik:

Der den gamle gudstjenesteordningen framstår som en ferdig komponert meny sammensatt av mesterkokkene i hovedstaden, henspiller *gudstjeneste à la carte* på at menighetene nå selv kan sette sammen hva måltidet skal inneholde – for å forbli i analogien. Den nye gudstjenesteordningen framstår som en samling av gudstjenestelige ressurser mer enn en ferdig liturgi klar til bruk. Reformen betyr et kulturskifte for norske menigheter med framheving av et lokalt gudstjenesteliv med noe for enhver smak.

Allerede i saksdokumentet til kirkerådssaken Status for gudstjenestereformen (KR 32/13) ble denne tematikken drøftet, og følgende råd ble gitt:

Det bør nå legges til rette for at det kan føres en grundig samtale i menighetene om hvordan vi i fremtiden vil avveie to goder, som vanskelig lar seg forene fullt ut: *gjenkjenneligheten* i kirken som nasjonalt fellesskap og *valgfriheten* for den enkelte menighet (s 10).

Positivt fremheves følgende:

Det rapporteres fra mange hold at den *samtalen* omkring gudstjenestelivet som har vært nødvendig for å utarbeide en lokal grunnordning, har gitt fordypelse og glede. Mange menigheter har lyktes i å danne *gudstjenestegrupper*, som har ansvar for både planlegging og gjennomføring av gudstjenestelivet. Øket liturgisk *kompetanse* i bredere kretser enn de som «har slikt å gjøre», og betydelig økning av *involvering* og *deltakelse*, rapporteres det også om. Det virker som om *nattverdiliturgien* i hovedsak har blitt godt mottatt. Med sine ulike varianter fra ulike tider og kilder øker både forståelsen og gleden.

Samtidig beskrives en utilfredshet:

Det virker som om det er en nokså utbredt oppfatning – eller kanskje det er like riktig å si opplevelse – at det nye liturgiske materialet er for omfattende og har *for mange valgmuligheter*.

Hovedtrekk ved det justerte forslaget til hovedgudstjeneste

Stedegenhet har vært et av de tre programordene for gudstjenestereformen, sammen med *involvering* og *fleksibilitet*.

Forskningen på gudstjenestereformen har vist at mens idealet om *involvering* så å si får udelt positiv tilslutning, oppfatter ikke mange *stedegenhet* som noe positivt, eller de svarer at de ikke forstår hva som menes med det. Dette kan henge sammen med at det ofte er blitt forstått slik at hver gudstjenestemenighet skal ha en forskjellig liturgi fra nabomenighetens liturgi for å være stedegen. At det enkelte menighetsråd vedtar sin lokale grunnordning behøver imidlertid ikke medføre at en utformer liturgien svært forskjellig fra nabosoknet. Stedegenhet kommer til uttrykk på så mange måter i den lokale og regionale kulturen og språket, og i menighetskulturen i den enkelte menighet. Stedegenhet kan også anspore nabomenigheter til å utvikle noe felles for stedet. Det vil også gi praktiske fordeler for menighetene når en har vikarprester og vikarorganister.

Når Ordning for hovedgudstjeneste skal justeres, bør dette også føre til en kvalitetsforbedring og oppdatering av liturgien språklig og innholdsmessig. I det forslaget som her legges fram, har dette særlig skjedd i nattverdbønnene. Forslaget om at alle nattverdbønnene skal innledes med den samme vekselsangen mellom liturg og menighet (prefasjonsdialogen), vil tydeliggjøre når nattverdliturgien starter og menigheten skal reise seg. Påkallelse av Ånden (epiklesen) er fått en mer variert språklig utforming i nattverdbønnene og noen flere innholdsmomenter i bønn B (etter biskop Hippolyt) er tatt inn i tråd med NFGs anbefaling. Også noen andre bønner er inkludert i ordningen og referanser til Norsk salmebok fra 2013 er tatt inn. Forslaget inneholder også eksempler på at ledd i liturgien endres fra å være obligatoriske til å bli fakultative (bl annet Samlingsbønnen) og motsatt (bl a Dagens bønn).

En tendens vi kan se i de senere års gudstjenesteliv er at en oftere har både dåp og nattverd i samme gudstjeneste. Dette har reist spørsmålet om muligheten til å utelate noen av de obligatoriske leddene i hovedgudstjenesten. Nemnd for gudstjenesteliv har drøftet dette ved flere anledninger uten å legge inn føringer for å utelate ledd utover det som det allerede er gitt mulighet for i ordningen, f.eks. ved å utelate første eller andre skriftlesning. Erfaringen viser at det oftest ikke er de obligatoriske leddene som tar tid, men hvordan hele gudstjenesten forløper og hva som eventuelt legges til. En kortere nattverdliturgi i gudstjenester hvor mange blir døpt er imidlertid utformet.

Økumeniske impulser

Gudstjenestereformen var fra starten av sterkt preget av økumeniske impulser. Man fastholdt at gudstjenesten både historisk og økumenisk sett har en grunnstruktur med bestemte innholdselementer, noe som ble betegnet som *Ordo*. Et eksempel på disse økumeniske impulsene er at trosbekjennelsen ble flyttet fra sin plass etter andre lesning, som vi hadde i 1977 og tidligere, til etter prekenen, hvor trosbekjennelsen blir menighetens tilsvarende til prekenen. Aller sterkest viste økumeniske impulser seg i at nattverden inngår som en sentral del av hovedgudstjenesten. I Gudstjenesteboken står det «Normalt skal det feires nattverd i hovedgudstjenesten» (side 2.27). Dette har fått gjennomslag i menighetene, ved at nattverd inngår i flere av hovedgudstjenestene og ved at nattverddeltakelsen har økt. I selve nattverdliturgien kan en også se disse økumeniske impulsene. Her kan en nevne at nattverdbønnene fra 2011 retter seg til Faderen, og ikke til Sønnen, at Fadervår ble flyttet til etter innstiftelsesordene og at takkofferet kan inngå

som første del av nattverdliturgien. Påkallelse av Ånden i nattverdhandlingen (gr. *epiklese*) kom også inn i 2011-liturgien og generelt ble nattverdliturgien beriket med flere bibelske motiver.

Nemnd for gudstjenesteliv har i arbeidet med justert ordning for hovedgudstjeneste gått videre i denne økumeniske retningen. Det viser seg i at Menighetens takkoffer nå skal inngå i nattverdliturgien, og ikke bare være en alternativ mulighet. I tillegg inngår forbønnsdelen i Ordets del og avslutter denne, slik at hele gudstjenesten nå inneholder 4 hoveddeler, og ikke 5 hoveddeler, som vi har hatt i 1977- og 2011-ordningen. I så godt som alle kirkesamfunn vi liturgisk sett kan sammenlikne oss med, består høymessen av 4 deler: I Samling (altså en innledning) II. Ordets del, III. Nattverd og IV. Sendelse. Slik har gudstjenesten vært inndelt også i Norge fra kristendommen kom til vårt land. Pedagogisk sett er det en fordel å kommunisere at gudstjenesten består av at vi *samles om Ordet og Bordet*, og *sendes ut* til tjeneste i verden. Denne endringen rokker ikke ved den sentrale plass forbønnen har i vår gudstjeneste, og menighetens sterke medvirkning i forberedelse og gjennomføring av denne delen av gudstjenesten. I veiledningen til dagens hovedgudstjeneste gis det en begrunnelse for å opprettholde «Forbønn» som en selvstendig del av Ordo: «Forbønnen hører saklig sett sammen med Ordets del. Men med tanke på den vekt forbønnen har i gudstjenesten, er den skilt ut som hoveddel.» Å opprettholde Forbønnen som en egen del av ordo gir også leddene «Kunngjøringer» og «Syndsbekjennelse» en meningsbærende innramming. På dette punktet var det uenighet i NFG.

Høringstema 1: Hvordan øke kvaliteten og antall deltakere i gudstjenesten.

Et mål med gudstjenestereformen var å fremme kvaliteten i gudstjenestelivet og øke antall deltakere. Gudstjenestereformen har vært preget av visjoner om

- en gudstjeneste *for alle*,
- en mer *inkluderende* gudstjeneste,
- flere *involveres* i forberedelse og gjennomføring av gudstjenesten, både menigheten som helhet og medliturger,
- mer *fleksibilitet* som kan gi større rom for en mer *stedegen* gudstjeneste,
- en større sjangerbredde i det musikalske uttrykk,
- en gudstjeneste som er i tettere dialog med menneskers liv,
- en mer økumenisk preget gudstjeneste («Ordo»),
- økt motivasjon hos folk til å gå til gudstjeneste, jfr. «den store samtalen om gudstjenesten i Den norske kirke».

Et mål med dette var både å fremme kvaliteten i gudstjenestelivet, bidra til at flere involverer seg i gudstjenesten og å øke antall gudstjenestedeltakere. Hvordan har det gått med disse visjonene? Hva har fungert godt, og hva har fungert dårlig?

Forskningsrapportene *Noe falt i god jord* og *Gudstjeneste à la carte* forteller mye om

dette, og i et høringsbrev om saken er det naturlig å gjengi hovedkonklusjonene i dette materialet.

Hva sier gudstjenestestatistikken om dette? Antall gudstjenestedeltakere har *ikke* gått opp i perioden 2010 -2016.

Generelt har den gjennomsnittlige gudstjenestedeltakelsen på *alle gudstjenestene* vært ganske stabil på mellom 91 og 93 personer i denne perioden. Det var imidlertid en markert oppgang i året 2011 til 95,5, som gjerne forklares med det som ble utløst av de dramatiske hendelsene 22. juli.

Gjennomsnittlig deltakelse på gudstjenester *søn- og helligdager* (inklusive julaften) har også vært stabil på 98 personer frem til 2015. Fra 2015 til 2016 gikk dette ned til 95. Også her var det en markert oppgang i året 2011, til 102 personer.

Imidlertid er det totale antall av gudstjenesteoppmøte gjennom året sunket fra rundt 6,1 millioner i 2010 til 5,685 millioner i 2016. Antall gudstjenester i året er blitt redusert fra 65.652 til 62.509 i samme periode. Fra 2015 til 2016 er det en mindre oppgang, som skyldes en økning av gudstjenester på andre dager enn søn- og helligdager.

Det er naturlig å tenke at det er sammenheng mellom antall gudstjenester og antall gudstjenestedeltakere, men det er usikkert om gudstjenestetilbudet er en tilpasning til lavere deltakelse, eller om deltakelsen påvirkes av det reduserte tilbudet. For noen menigheter synes redusert antall gudstjenester å ha ført til færre gudstjenestedeltakere, mens andre menigheter har opprettholdt tallet på gudstjenestedeltakelsen til tross for færre avholdte gudstjenester. Det ser ut til at det å slå sammen menigheter til en felles gudstjeneste svekker den samlede gudstjenestedeltagelsen.

Deltakelsen på *familie- og barnegudstjenester* er redusert fra 870.000 deltakere i 2012 til 713.000 deltakere i 2016. Dette kan henge sammen med at ordninger for særlige familie- og barnegudstjenester ikke ble videreført i gudstjenestereformen.

Antall *deltakelse i nattverdhandlingen* har økt i perioden *fra 1,1 million i 2010 til 1,3 millioner* i 2016. Både antallet gudstjenester med nattverd og gjennomsnittlig deltakelse har økt fra 38,7 til 40,3. En av årsakene til dette kan være en økning av barn som går til nattverd, men også gudstjenestereformen som sådan. Når det gjelder antall kirkemedlemmer har dette vært ganske stabilt i denne perioden på 3,8 millioner medlemmer (fra 3,84 til 3,76).

Gudstjenesteoppmøtet viser, til tross for nedgangen, stor stabilitet. Gudstjenesten representerer «de lange linjer» i vår kultur og vår kirke. KIFO har påpekt at det synes som om det er noe flere personer som går til gudstjeneste enn tidligere – men de går sjeldnere. Gruppen som går på gudstjeneste nesten hver søndag er mindre. Dåpsfølgene er større. Å øke deltakerantallet på landsbasis synes ikke å være en enkel oppgave. Mange faktorer spiller inn. Det er ønskelig å få mer kunnskap om hva som kan fremme gudstjenestedeltakelsen.

Hvordan kan et godt diakonalt arbeid, trosopplæringsarbeid og kirkemusikalsk arbeid gi utslag i økt gudstjenestefremmøte? Det er betydelig variasjon i hvilken grad ulike menigheter greier å opprettholde gudstjenestedeltakelse og frekvens. Foreløpige analyser kan tyde på at menigheter som har et aktivt menighetsliv i større grad greier å opprettholde deltakelse og frekvens. Samtidig spiller også den allmenne kulturelle situasjonen i Norge inn, jf. økningen i det ene året 2011.

I gudstjenestereformen ligger mange elementer som har som siktemål å øke antall gudstjenestedeltakere, uten at dette har ført til en markant økning, men heller ikke til en drastisk nedgang. Selvsagt ligger det også i en gudstjenestereform muligheter til å *miste* noe verdifullt som har vært viktig for oppslutningen om gudstjenesten. Også dette er det viktig å ta hensyn til. Et eksempel på dette er den fremmedgjørende opplevelsen hos mange faste kirkegjengere av ikke lenger å kunne delta i liturgien med det mangfoldet av liturgisk musikk som har vært tatt i bruk til nå.

En gudstjenesteundersøkelse i Borg bispedømme fant sted fra uke 48 i 2015 til uke 23 i 2016 (Norstat ved Telefonomnibus). Den handlet om hvordan folk opplevde gudstjenesten og viser at 61 % av de spurte opplevde gudstjenesten som *inkluderende*, 30 % av disse i svært stor grad. 36 % opplevde gudstjenesten som *trosstyrkende*, og 65 % opplevde at *kirkemusikken* beriket gudstjenesten, 37 % i svært stor grad. I undersøkelsen var det disse tre spørsmålene (inkluderende, trosstyrkende, kirkemusikken) som ble stilt. Det er påfallende i denne undersøkelsen at så få opplever gudstjenesten som trosstyrkende.

Klart flere kvinner enn menn opplevde gudstjenesten som *inkluderende i svært stor grad*, og omvendt, klart flere menn opplevde dette i liten grad. Det er interessant å notere seg at det er flere i aldersgruppen under 50 år som opplevde at gudstjenesten i svært stor grad er inkluderende.

Det var også klart flere kvinner enn menn som i svært stor grad opplevde gudstjenesten som *trosstyrkende*. Når det gjelder alder er det flere under 30 år og over 50 år som opplever gudstjenesten som trosstyrkende enn de i aldersgruppen 30-39. Og flere med kun grunnskole opplever gudstjenesten som trosstyrkende i svært stor grad enn deltakere med høyskole 1-3 år.

Klart flere kvinner (44%) enn menn (29%) opplevde *kirkemusikken* som berikende i svært stor grad. Aldersgruppen 30-39 år har klart færre (27%) som opplever kirkemusikken som berikende i svært stor grad enn øvrige aldersgrupper (38-41%). Og deltakere med utdanning utover grunnskole (38-39%) har større andel som opplever at kirkemusikken i svært stor grad beriker gudstjenesten enn deltakerne med grunnskole (27%).

Det er krevende å trekke bastante konklusjoner både ut fra gudstjenestestatistikken og Borg-undersøkelsen. De viser flere interessante trekk, men gir ingen «trylleformular» for

hvordan en kan øke gudstjenestedeltakelsen. Det er behov for mer forskning for å komme dypere inn i dette.

Noen mulige konklusjoner eller spørsmål kan likevel antydes:

Borg-undersøkelsen viser at flere opplever gudstjenesten som inkluderende (61 %) enn som trosstyrkende (36 %). Kan det tenkes at gudstjenestereformens inkluderende anliggende har lyktes bedre enn det trosstyrkende anliggendet? Har prekenen blitt nedprioritert i de siste årene? Er det prekenen vi trenger å gi større oppmerksomhet fremover?

Tidligere gudstjenesteundersøkelser har vist at kirkerommet med sin atmosfære, og sangen og musikken i gudstjenesten ofte har scoret høyt på deltakernes opplevelse av gudstjenesten. Dette synes å bli bekreftet av Borg-undersøkelsen, hvor det er aller sterkest positivt utslag på spørsmålet om kirkemusikken beriker gudstjenesten.

En kritisk aldersgruppe synes å være de i alderen 30-39 år. Disse gir lavest score på alle de tre spørsmålene. Hvordan møter vi dem? Generelt synes også Borg-undersøkelsen å vise at kvinner opplever sider ved gudstjenesten på en sterkere måte enn menn.

I gudstjenestestatistikken er det antall deltakelse ved nattverd som er lyspunktet. Her synes gudstjenestereformen å ha lyktes ved at det oftere holdes gudstjenester med nattverd og ved at flere mottar nattverd. Selv om dette var en trend som startet før reformen ble igangsatt, har denne tendensen også økt siden 2010.

Forskningsrapportene om gudstjenestereformen fremhever også at *involvering* er en langt mer forstått og akseptert verdi i gudstjenestearbeidet enn *stedegengjøring*. Mange menigheter har lagt ned mye arbeid i å danne gudstjenestegrupper og få flere medliturger til å planlegge og medvirke i gudstjenestene. Og *gjenkjennelse* etterlyses mye mer enn *fleksibilitet*, som hadde hovedfokus da reformen ble til. Dette gjelder ikke minst de deler av gudstjenesten hvor menigheten deltar aktivt, først og fremst i den liturgiske musikken.

Forskningsrapporten *Noe falt i god jord* viser til at reformen har bidratt til å styrke flere positive trekk i gudstjenestefeiringen: En bedre forberedelseskultur før gudstjenesten (s 17), en styrket bruk av symboler, individuell ritualisering og større bevissthet om liturgiens handlingsaspekt (s 24-25), økt involvering av dåpsfamiliene som medliturger (s 24) og økt deltakelse i nattverden.

Høringsspørsmål

1a: Hvordan mener dere gudstjenestereformen har påvirket gudstjenestelivet i deres menighet og i Den norske kirke?

1b: Hva har fungert godt, og hva har fungert dårlig ved gudstjenestereformen?

1c: Hvilke av de momentene som er nevnt ovenfor mener dere vi særlig bør rette vår oppmerksomhet mot i gudstjenestearbeidet fremover?

1d: Hvilke behov ser dere for et mer variert gudstjenesteliv med ulike former for gudstjenester?

Høringstema 2: Alminnelige bestemmelser for hovedgudstjenesten

Det er ikke lagt opp til en *revisjon* av Ordning for hovedgudstjeneste og Alminnelige bestemmelser for Ordning for hovedgudstjeneste, men kun en *justering*. Kirkerådet har ikke gjort vedtak om endringer i prosedyren for hvordan menighetens lokale grunnordning utarbeides og vedtas. Det kan i denne høringen likevel være naturlig å spørre om det kan være behov for å justere eller presisere nærmere noe ved denne prosedyren, slik den kommer til uttrykk i Alminnelige bestemmelser for Ordning for hovedgudstjeneste og i menighetenes og biskopenes praksis.

Om en ønsker å endre prosedyrene for *hvem* som bestemmer *hva* om den lokale grunnordning, er det *Alminnelige bestemmelser for Ordning for hovedgudstjeneste* som må endres. Dette regelverket skjelner mellom hvem som fatter avgjørelse for *den enkelte hovedgudstjeneste* (punktene 12-50) og hvem som fatter avgjørelse for fastsetting av *lokal grunnordning* (punktene 51-76). I høringen om forslaget til Alminnelige bestemmelser var det kun én høringsinstans som ønsket at prest og kirkemusiker, og ikke menighetsrådet, skulle fatte avgjørelse om hvordan liturgien skulle utformes innenfor de gitte rammene og avgjøre den lokale grunnordning. Alle andre høringsinstanser gikk inn for at menighetsrådet skulle ha dette ansvaret. Det synes ikke å være grunn til å anbefale noen endring av dette.

En kan likevel foreslå justeringer i regelverket, for å få et enda bedre og mer tjenlig regelverk. Et spørsmål som har vært reist er om menighetene fortsatt skal sende sitt vedtak om lokal grunnordning «tjenesteveien til biskopen, som er godkjenningmyndighet» (punkt 55). I punkt 68 er denne godkjenning presisert til at «Biskopen ser til at den lokale grunnordningen *er i samsvar med* Ordning for hovedgudstjeneste, og melder dette tilbake og menighetsrådet.»

I praksis er det ofte prostene som utfører dette og melder fra til biskopen om eventuelle uregelmessigheter. Biskopens rolle er sentral i liturgiske saker, for: «Som *tilsynsmyndighet* kan biskopen kreve endringer og gi nærmere veiledning om menighetens gudstjenesteliv (TOB § 4).» Det at biskopen skal se til at menighetsrådets vedtak er i samsvar med den kirkemøtevedtatte ordningen, kan betraktes som noe helt nødvendig da den nye ordningen ble innført. Da kunne det være krevende for menighetene å vite om en holdt seg innenfor ordningen eller ikke, med alle de alternativene som ordningen bød på. Innenfor andre områder av menighetens virksomhet *forutsettes* det imidlertid at menighetene holder seg innenfor vedtatte ordninger, uten at en har lagt opp til en prosedyre hvor menigheten på forhånd må søke biskopen om å få sine valg godkjent. Biskopen griper kun inn når det registreres avvik fra vedtatte ordninger. Motivet for denne godkjennelsespraksisen var de mange valgmulighetene som lå i ordningen og særlig mulighetene til å formulere egne liturgiske tekster til bruk i menighetens grunnordning. Dette er foreslått endret i høringsforslaget.

En *kan* altså forstå godkjenningsordningen som nødvendig i reformens første fase, men at en slik omfattende prosedyre ikke lenger er like nødvendig. Fortsatt vil det da gjelde at biskopen ut fra sin *tilsynsmyndighet*, «kan kreve endringer og gi nærmere veiledning om

menighetens gudstjenesteliv (TOB § 4). Ofte skjer dette i forbindelse med visitaser, men også ellers.

Samtidig er det fullt mulig å videreføre *godkjenningsordningen* og begrunne denne med at den fortsatt er nødvendig og at tilsynet med gudstjenestelivet er en vesentlig del av biskopenes ansvar. Ettersom menighetene fortsatt har mange valgmuligheter i sin lokale grunnordning og kanskje ikke alltid er så nøye med å følge den vedtatte ordningen, bør biskopene være «tett på» menighetene i slike saker.

Hva biskopene selv mener om godkjenningsordningen må derfor vektlegges i den videre samtalen. I forbindelse med saken om liturgisk musikk vedtok Bispemøtet å beholde *godkjennings*-ordningen for liturgisk musikk, og ikke endre dette nå for denne delen av den lokale grunnordning.

Et annet spørsmål er om biskopene med 2011-ordningen har fått tilstrekkelig myndighet til å gi menigheter dispensasjon til å ha et opplegg for hovedgudstjenesten som avviker fra gjeldende ordning. I forrige gudstjenestereform var det i Generalrubrikkene en regel om at «Biskopen kan i særskilte tilfelle samtykke i et opplegg av søndagens gudstjeneste som avviker fra gjeldende ordning.» (GB Del I, s 16). En slik hjemmel finnes ikke i dag. Da dette spørsmålet kom opp i 2010-2011, ble det sagt at en slik hjemmel ikke lenger var nødvendig, da ordningen gav så mange valgmuligheter at det ikke var behov for dispensasjoner (jfr. opplistingen av ledd som alltid skal være med i en hovedgudstjeneste etter den nye ordningen, s 2.17.) Men kanskje ønsker en menighet et opplegg som Ordningen for hovedgudstjeneste ikke hjemler.

Høringsspørsmål 2: Mener dere at det er behov for å justere eller presisere noe ved prosedyren for hvordan menighetens lokale grunnordning utarbeides og vedtas (jf. Alminnelige bestemmelser)? Hva bør endres?

Høringstema 3: Justeringer i hoveddel I. Samling, ledd 1 – 8

Det er foreslått en rekke detaljerte presiseringer og endringer i Samlingsdelen i Ordning for hovedgudstjeneste. Disse detaljene kan være viktige for å få en god start på gudstjenesten, og omtales kortfattet i det følgende. Høringsinstansene kan kommentere hvert av punktene, eller bare de punktene en ønsker å uttale seg om ved å gi sin tilslutning til dem eller foreslå endringer.

3a: Ledd 1 Forberedelse: Her presiseres det at kirkerommet er (altså: *skal være*) åpent en stund før gudstjenesten starter for å gi anledning til stillhet, lystenning og bønn. I 2011-ordningen er dette bare et *kan*-ledd. Det har vært en økt tendens de siste årene til å holde kirker åpne for stillhet og bønn, og mange menigheter har lagt til rette for dette også før gudstjenesten starter. Det betyr ikke at det er noe forbud mot å snakke i kirkerommet før gudstjenesten, men denne tilretteleggelsen kan gi en bedre mulighet for mange til å innstille seg på gudstjeneste.

3b: Ledd 1 Forberedelse: Her presiseres det at hvis en gir informasjon om dagens gudstjeneste i forkant av gudstjenesten, noe svært mange menigheter har innarbeidet i sin gudstjenestep praksis, skal den være *kortfattet* og avsluttes med ordene: «La oss være stille for Gud.» Det forutsettes altså at en ikke legger kunngjøringer om kommende menighetsarrangementer eller lengre innlegg om offerformål inn her i starten av gudstjenesten. Det kan gjøres på en annen del av gudstjenesten, jf. ledd 16.

3c: Ledd 2 Inngangssalme: Her foreslås at menigheten alltid står under inngangssalmen. I 2011-ordningen er dette noe menigheten selv avgjør. Denne justeringen er gjort ut fra hensynet til en mer felles praksis i menighetene. Det samme gjelder for salmen til slutt i gudstjenesten (ledd 22). At menigheten står angis med stjernesymbol foran leddet. Det er også gitt en mer fyldig rubrikk (rød skrift) om preludium og eventuell prosesjon.

3d: Ledd 3 Hilsen: Ordet «hilsen» er et mer presist ord enn «Inngangsord». Ettersom det ofte er en varierende praksis i samme menighet om menigheten skal sette seg umiddelbart etter inngangssalmen eller bli stående under liturgens hilsen, har Nemnd for gudstjenesteliv anbefalt det siste. Det gir god mening at menigheten ikke setter seg før liturgen har hilst menigheten med ordet om nåde eller med treenighetshilsen. Dette forutsetter at liturgen ikke nøler med å gi hilsenen etter inngangssalmen. Slik får menigheten en mer dynamisk åpning av gudstjenesten. Det tar også bort forvirringen om når man skal sette seg, og en unngår at liturgen må gi tegn til at menigheten skal sette seg. Om liturgen vil legge til noen få ord etter hilsen, kan dette eventuelt sies rett etter at menigheten har satt seg.

Videre presiseres det at det ikke skal gis kort informasjon om gudstjenesten både i ledd 1 og i ledd 3. En kan oppleve at slik informasjon skjer begge steder, henholdsvis av medliturg og liturg, og det bør unngås. Starten på gudstjenesten må ikke være preget av for mye informasjon.

Nemnd for gudstjenesteliv har lagt vekt på disse mindre, men likevel viktige detaljene ut fra et ønske om at menigheten skal oppleve en god liturgisk rytme og en forutsigbar åpning på gudstjenesten, og Kirkerådet har sluttet seg til dette.

3e: Ledd 4 Samlingsbønn: I 2011-ordningen er samlingsbønnen, som alltid bes av en medliturg, et obligatorisk ledd. Nå foreslås dette endret til å bli et valgfritt ledd. Flere mener at når en har innledet gudstjenesten med prosesjon, kan samlingsbønnen virke litt unødvendig, da en allerede er kommet godt i gang med gudstjenesten. Dessuten kan det bli for mange bønneledd i gudstjenestens innledende del. Andre har gode erfaringer med samlingsbønnen, og vil fortsette å bruke samlingsbønnen som et fast ledd i alle gudstjenester. Det vil det fortsatt være full anledning til, men ved å gjøre dette til et kanledd, kan en også velge å bruke bønnen ved noen gudstjenester, men ikke ved alle, eller ikke å bruke samlingsbønn i det hele tatt. Også den gamle klokkerbønnen var et valgfritt ledd, selv om de fleste menighetene valgte å beholde klokkerbønnen. Det var først 2011-ordningen at denne bønnen ble et obligatorisk ledd.

Bakgrunnen for dette var at Nemnd for gudstjenesteliv i høringsutkastet i 2008 ikke ønsket å legge syndsbejennelsen til inngangsdelen, og heller ikke ønsket leddet Dagens bønn. Dermed var det nødvendig med en obligatorisk samlingsbønn i den innledende delen. Etter at Kirkemøtet i 2011 gave anledning til å legge syndsbejennelsen til innledningsdelen (og ikke bare i forbønnsdelen), og en vedtok å utforme bønner til Dagens bønn (kollektbønner), er det ikke lenger like nødvendig å ha en samlingsbønn.

Det er ikke gjort vesentlige endringer i samlingsbønnene, men det er lagt til en ny bønn, og ved særlige anledninger er det vist til bønner som en kan hente fra Salmeboka fra 2013. Samlingsbønnene finnes på side 19 – 22 i liturgivedlegget.

Høringsspørsmål 3e: Er dere enige i at samlingsbønnen ikke lenger blir obligatorisk, men et valgfritt ledd?

3f: Ledd 5 Syndsbejennelse

I dette justerte forslaget er det fortsatt to muligheter for plassering av syndsbejennelsen. Den kan bes her, som ledd 5, eller i sammenheng med forbønnsdelen, ledd 16. I gudstjenestebokens veiledningsdel er det gitt begrunnelser for begge alternative plasseringer av syndsbejennelsen (side 8.10-11). I høringsforslaget er muligheten til å innlede syndsbejennelsen med å fremsi Matt 22,37-39 (det dobbelte kjærlighetsbud), tatt bort begge steder. Dette

Dessuten er liturgens innledning til syndsbejennelsen endret fra 3 varianter til kun én variant, henholdsvis på bokmål og nynorsk:

L: Guds barmhjertighet er stor (jf. Sal 119,156).

La oss bøye oss for Gud og bejenne våre synder:

L: Guds miskunn er stor (jf. Sal 119,156).

Lat oss bøya oss for Gud og sanna syndene våre.

Henvisningen til Guds barmhjertighet er tatt inn for å gi en tillitvekkende invitasjon til å bejenne synder for Gud, og for å danne en god overgang fra ledd 3 Hilsen til syndsbejennelsen dersom samlingsbønnen utelates. I gudstjenesteordningen fra 1977 ble overgangen fra liturgens åpningsord («Nåde være med dere...») til oppfordringen til syndsbejennelse veldig brå, slik at mange prester føyde til en overgang som f eks: «Så får vi legge fra oss alt som tynger ... og bejenne våre synder». Det samme problemet ville oppstå i den nye ordningen når ikke samlingsbønnen gir en overgang mellom hilsen og syndsbejennelse. Å knytte motivet om Guds barmhjertighet sammen med syndebejennelsen, er også en innarbeidet tradisjon. Løftesordet som liturgen kan fremsi etter syndsbejennelsen i 2011-liturgien (1 Joh 1,9 eller Sal 103,11-12), fremhever nettopp denne sammenhengen. Å innlede syndsbejennelsen ved å vise til Guds barmhjertighet kan kanskje gjøre det mindre påkrevd med et løftesord i etterkant av syndsbejennelsen.

Også i utvalget av syndsbejennelser er det foreslått færre alternativer. Det foreslås at muligheten til å søke biskopen om å bruke en lokalt utformet syndsbejennelse *regelmessig* i gudstjenesten, tas bort (Alminnelige bestemmelser, punkt 62). Denne

muligheten har vært lite brukt og bidrar ikke til å fremme en mer gjenkjennelig og felles liturgi. Det vil imidlertid fortsatt være anledning å utforme en syndsbejennelse til enkeltgudstjenester, som er viet en særlig tematikk, eller f eks bruke syndsbejennelse 5 i 2011-liturgien på Skaperverkets dag o. l.

NFG foreslo å videreføre bare de tre første syndsbejennelsene fra 2011-ordningen, som også er de mest brukte. Samtidig vedtok nemnda å utarbeide et nytt alternativ, som er mindre konsentrert om moralsk svikt og enkeltsynder overfor medmennesker, og som sterkere fremhever vår situasjon og relasjon til Gud.

I artikkelsamlingen *Gudstjeneste à la carte* beskrives problemet med syndsbejennelsene i 2011-liturgien slik:

Tanken om at synd primært er noe som handler om menneskets forhold til Gud (coram Deo), trer i bakgrunnen i forhold til en forståelse av synd som først og fremst konkretiseres gjennom vårt forhold til nesten og skaperverket (coram hominibus). Fra et luthersk ståsted kan det ikke sies å være en entydig positiv utvikling. Det bidrar til at fokuset blir på mennesket og dets gjerninger, i stedet for på Gud, og det Gud har gjort og gjør gjennom å tilgi, fornye og nyskape mennesket. [...]

Slik syndsbejennelsen nå er innrammet og utformet, bidrar den i liten grad til å artikulere dybdene i en luthersk forståelse av synd – som mangel på tillit til Gud og Guds ord, og av evangelium – som et løfte om fellesskap, nytt liv og tilgivelse (s188).

I det nye alternativet er det – i kort form - forsøkt å bidra til noe av dette, ved å rette fokus på «menneskets forhold til Gud» og forsøke å «artikulere dybdene i en luthersk forståelse av synd». I dette kan det være et motiv at synd forstås først og fremst som «mangel på tillit til Gud», og at vi er «innkrøkt i oss selv» (*lat. incurvatus in se*). At vi er «samtidig synder og rettferdig» (*lat. simul iustus et peccator*) og at «det er Gud som må gi oss tilgivelse og nytt liv», hvor den kristne frihet utfolder seg i tjeneste for Gud og for vår neste.

Disse motivene er ikke fraværende i syndsbejennelsene fra 2011, men det er altså ønskelig med en syndsbejennelse som konkretiserer menneskets forhold først og fremst til Gud (*lat. coram Deo*). I det nye alternativ 4 er det uttrykt at vi allerede har en relasjon til Gud: «Hellige Gud, du vår skaper». Samtidig uttrykkes at menneskehetens og vår synd innebærer en form for brudd i denne relasjonen («Vi har vendt oss bort fra deg») og at vi som kristne er samtidig rettferdig og synder («og kjenner syndens makt i vårt hjerte»). Kun Guds barmhjertighet og tilgivelse er det som kan skape noe nytt, hvor vi befris fra vår innkrøketthet i oss selv («Tilgi oss, og sett oss fri») og åpner oss mot Gud og vår neste («til å tjene deg og vår neste.»).

I likhet med syndsbejennelse 3 i 2011-ordningene også det nye alternativet i *vi*-form. Slik at syndsbejennelsen «kan være med å danne et felles «vi» av tilgitte og elskede syndere» (Luthersk kirketidende nr 20, 2010). Forslaget er

A: Hellige Gud, du vår skaper:
Vi har vendt oss bort fra deg
og kjenner syndens makt i vårt hjerte.
Tilgi oss, og sett oss fri
til å tjene deg og vår neste.

A: Heilage Gud, du vår skapar:
Vi har vendt oss bort frå deg
og kjenner synda si makt i våre hjarte.
Tilgjev oss, og set oss fri
til å tena deg og vår neste.

Høringsspørsmål 3 f: Har dere endringsforslag eller kommentarer til leddet syndsbejennelse i høringforslaget?

3g: Ledd 6 Bønnerop kyrie

To hovedformer for kyrie-tekst er gjengitt i liturgien. Samtidig vises det til at både tekst og musikk til dette leddet har variasjoner og må hentes fra den vedtatte liturgiske musikken. Kyrieleddet er nå endret fra å være et ledd som kan utelates, til å bli et obligatorisk ledd i alle hovedgudstjenester. Dette leddet uttrykker vårt nødsrop til Gud - i tråd med evangeliene, det hører med i gudstjenestens økumeniske Ordo, fungerer godt både for barn og voksne og bidrar til større gjenkjennelighet i menighetenes gudstjenesteliv.

3h: Ledd Lousang gloria

En tilsvarende begrunnelse kan gis for dette lovsangsleddet, som for kyrie. Også her henvises menighetene til å hente musikken og teksten fra den vedtatte liturgiske musikken. Ved enkelte gudstjenester kan en annen lovsang eller ett eller flere lovsangsomkved benyttes.

3 i: Ledd Dagens bønn

Da gudstjenestereformen ble iverksatt i menighetene, forelå ikke bønnene til Dagens bønn – tidligere omtalt som kollektbønn - for den enkelte søn- og helligdag. I 2014 vedtok Kirkemøtet disse bønnene etter en omfattende høring. Når søndagens tekster presenteres i aviser og teologiske tidsskrifter, gjengis ofte Dagens bønn, fordi den uttrykker noe av dagens tema for den enkelte søndag i bønnens form. Denne bønningen, som liturgen ber, avslutter innledningsdelen i gudstjenesten, men gir samtidig en inngang til skriftlesningene som følger umiddelbart etter. Bønningen inngår i den økumeniske Ordo, og ble innført av Pave Leo I midt på 400-tallet. Reformatorene videreførte bønningen ved at Luthers venn Veit Dietrich i 1548 preget bønnene i sterkere grad som oppsummerende tekstkollekter, som ble bedt etter at tekstene var blitt lest. Hos oss har en form for kollektbønner vært et fast ledd i liturgien siden 1887. Nemnd for gudstjenesteliv har siden 2010 ønsket å styrke bruken av denne bønningen, men endret formen mer i retning av de opprinnelige, klassiske kollektbønnene, som var kortere og ble bedt før tekstene leses.

Fra å være et ledd som menighetene ikke hadde mulighet til å velge de første årene i gudstjenestereformen, foreslås dette nå endret til at denne bønningen blir et fast ledd i alle hovedgudstjenester. Slik er det også i den nye Kyrkohandbok för Svenska kyrkan.

Høringsspørsmål 3i: Er dere enige i at ledd 8 Dagens bønn blir obligatorisk i alle hovedgudstjenester, og ikke et valgfritt ledd?

Høringsspørsmål 3 j: Gi eventuelt andre kommentarer til høringstema 3?

Høringstema 4: Justeringer i hoveddel II. Ordet, ledd 9 – 17

I denne hoveddelen er det innført færre justeringer enn i hoveddel 1.

4 a: Ledd 9 Første lesning og Ledd 11 Andre lesning:

Etter første og andre lesning (og tredje lesning) er det foreslått å ta bort menighetssvaret «Gud være lovet», som i 2011-liturgien er et valgfritt ledd. Grunnen til å ta dette bort, er at disse menighetssvarene, som kom inn i 2011-liturgien, er lite brukt og ikke synes å fungere særlig godt i menighetene. Da er det bedre å styrke andre menighetssvar i ordningen.

4b: Ledd 10 Bibelsk salme. Her er det også gitt mulighet for at det kan være korsang mellom de to første lesningene.

4c: Ledd 12 Evangelium

Her er hallelujaomkved endret fra å være et kan-ledd til å bli et fast ledd. Dette er i tråd med tidligere ordninger, hvor menigheten sang «Gud være lovet, halleluja...», men da skjedde det *før* første lesning. Nå er hallelujaomkved knyttet sammen med lesningen av *evangeliet*. Det er også under evangelielesningen at menigheten reiser seg. En bestemmelse om at «I fastetiden kan halleluja erstattes av et sunget svarledd som innholdsmessig svarer til fastetiden (tractus)» er satt inn. Kirkemøtet 2017 har vedtatt at slike svarledd skal være med i den liturgiske musikken som skal utgis.

Etter evangelielesningen erstattes det valgfrie menighetssvaret «Gud være lovet» med en «respons» i form av at «Halleluja-omkved gjentas, eller det synges en kort salme eller et annet svarledd ved menighet eller kor. På førstedager kan det synges et høytidsvers som respons (N13 nr 41, 193, 228)».

4 d: Ledd 13 Preken

Her er det innført en rubrikk som sier noe om hvor prekenen kan holdes fra. Det fremheves at den skal holdes fra et sentralt sted i kirkerommet. NFG foreslo å endre den tradisjonelle, avsluttende lovprisning av treenigheten etter prekenen til formuleringen: «som var, er og være skal». Kirkerådet opprettholdt imidlertid dagens formulering, men sløyfer «og» foran «er». Avslutningen av leddet blir derved: «som var, er og blir ...». Begrunnelse for dette er at denne formuleringen er innarbeidet og oppfattes som et bedre språk. Dessuten foreslås det at lovprisningen avsluttes med et Amen.

Det er også innført et annet alternativ til lovprisningen av den treenige Gud («Lovet være Gud, vår skaper, frigjører og livgiver. Amen») i tråd med det fjerde alternativet i ledd 3: Hilsen.

4 e: Ledd 14 Trosbekjennelse credo

Det er ingen endringer i dette leddet.

4 f: Ledd 15 Salme

Her presiseres det - sterkere enn i 2011-ordningen - at det kan synges en salme etter prekenen.

4 g: 16 Kunngjøringer

Det er ingen endringer i dette leddet.

4 h: Syndsbekjennelse

Det vises til kommentarene til punkt 5 Syndsbekjennelse.

4 i: Ledd 17 Forbønn for kirken og verden

I det omfattende vedlegget med veiledning og bønner til forbønnsdelen, er det nå vist til Norsk Salmebok (N13), som ikke forelå da 2011-ordningen ble vedtatt. Det er også lagt til en ny, formulert bønn (Forbønn 5).

Det er foreslått en viktig endring i rubrikkene om bønnevandring hvor det presiseres at bønnevandring er en del av *forbønnen*, og altså ikke en del av nattverddelen, slik det ble gitt anledning til i 2011-ordningen. Bønnevandringen skal også avsluttes med en felles bønn før nattverdliturgien starter. Dette betyr at en ikke skal legge opp til å kombinere bønnevandringen med nattverdliturgien. At enkeltpersoner velger å tenne lys, meditere og be mens nattverdutdelingen pågår, er en annen sak.

Ettersom takkofferet nå foreslås å inngå som en del av nattverdliturgien, er det behov for følgende rubrikk: «Dersom det ikke feires nattverd i gudstjenesten, samles takkofferet inn her.»

Høringsspørsmål 4: Har dere endringsforslag eller kommentarer til hoveddel II. Ordet?

Høringstema 5: Justeringer i hoveddel III. Nattverd, ledd 18 –21

I forskningsrapporten *Noe falt i god jord* er nattverden omtalt på side 27-29 og oppsummert slik:

- Nattverden har styrket sin stilling i den lokale gudstjenestefeiringen, men det er fortsatt mange hovedgudstjenester som ikke inkluderer nattverd.
- Gudstjenestens totale lengde utfordrer hvor ofte det skal være nattverd.

- Bevissthet om nattverden som en meningsskapende handling hvor ord og musikk, symboler, kropp og sanselighet, rom og bevegelse inngår i en større helhet, synes å være økende.
- Utdelingsformen varierer i langt større grad enn før.
- Menighetene har et ambivalent forhold til bruk av fredshilsen.

Denne rapporten viser at 55 prosent følger praksisen som reformen legger opp til med nattverd som normalordning (Gudstjenesteboken 2.27), det vil si «alltid» eller «ved to av tre gudstjenester». 34 % av menighetene bruker særkalk som normalordning, 18 % har intinksjon som normalordning og 33 % varierer mellom disse. Det synes ikke å være mange som følger praksisen som Alminnelige bestemmelser primært anbefaler i punkt 35:

Stående nattverd gjennomføres normalt ved at hver nattverddeltaker tar med en særkalk fram til utdelingsstedet og mottar vinen i den.

Motivet for denne bestemmelsen var å fastholde nattverdets karakter av å spise og å drikke. Dette uttrykker også en nattverdpraksis som var viktig i reformasjonen. Menigheten skulle motta begge elementer - både spise brødet og drikke vinen.

Høringsspørsmål 5a: Kommenter gjerne nattverdpraksisen i menighetene i dag med tanke på særkalk og/eller intinksjon og med tanke på mottakelse av nattverd stående eller knelende på alterringen/altersranken?

Nemnd for gudstjenesteliv har drøftet inngående noen av ordvalgene i nattverdliturgien. I denne sammenheng har en også fått uttalelser fra Språkrådet.

I leddet Hellig *Sanctus* gjelder det endringen som ble gjort i 2011 fra «hans herlighet» til «din herlighet». Mange synger fortsatt «All jorden er full av hans herlighet», ettersom bibelordet fra Jesaja 6 lyder slik, som et uttrykk for skyheten overfor den hellige Gud. Endringen til «din herlighet» ble tematisert i saksutredningen om nattverdliturgien i 2010, og begrunnet med at lovprisningen bør rettes til Gud (altså i 2. person), til tross for at setningen foran omtaler Gud i 3. person: «er Herren Sebaot». Men et slikt personskifte har det alltid vært i den latinske messen (Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus. Pleni sunt caeli et terra gloria tua). Slik ble det sunget i Norge fra kristendommen ble innført. Også i den norske katolske liturgien i dag er dette videreført: «Hellig, hellig, hellig er Herren, Hærskarenes Gud. Himlene og jorden er fulle av din herlighet». En fordel med å velge «*din* herlighet», er at benedictus-leddet, som følger etter, bruker ordet «hans» om en annen person i guddommen, Kristus. Og hele nattverdliturgien er rettet til Faderen, mens Sønnen omtales i 3. person. I forslaget er derfor formuleringen «All jorden er full av din herlighet» beholdt.

Kropp eller/og legeme? Vekslingen mellom disse benevnelsene på Kristus/nattverdrødet ble i 2010 begrunnet med at vi trenger begge ordene i dagens

språksituasjon, og at ordet «legeme» ikke er gått ut av norsk språkbruk. I innstiftelsesordene sies «Dette er min kropp», mens i tilsigelsesordet etter utdelingen sies «har gitt oss sitt hellige legeme og blod», mens en under utdelingen kan velge mellom «kropp» og «legeme» («Kristi kropp, gitt for deg» eller «Dette er Jesu legeme»).

Nemnd for gudstjenesteliv har foreslått å gå lenger i retning av å bruke ordet «kropp» ved å innføre et nytt utdelingsord. Begrunnelsen for dette er at legeme brukes i dag mest om døde ting som «himmellegeme» og noen ganger om døde menneskekropper. I høringsforslaget er imidlertid ikke «legeme» konsekvent erstattet med «kropp» i nattverdliturgien, da det for mange er en innarbeidet del av det religiøse språket å bruke ordet «legeme» om Kristi kropp i nattverden, blant annet for å uttrykke reverens og respekt. En kan også si at den Kristus vi mottar i nattverden, er både den korsfestede og oppstandne Herre.

Kalk eller beger? Bibeloversettelsen bruker ordet «beger», mens man i 2011-ordningen beholdt ordet «kalken» i innstiftelsesordene. Nemnd for gudstjenesteliv har konkludert med å erstatte ordet «kalk» med «beger», da få assosierer ordet kalk med et beger. Dermed følger en den nye bibeloversettelsen på dette punktet. I Kirkerådets høringsforslag er ordet «kalk» konsekvent endret til «beger».

Høringsspørsmål 5b: Gi gjerne kommentarer til valgene av ordene som er foreslått.

5 c: Ledd 18 Forberedelsen av måltidet

Her er det gjort en endring ved at takkofferet nå ikke lenger har to alternative plasseringer som i 2011-ordningen, men inngår som første ledd i nattverddelen, og ikke som siste ledd *før* nattverdliturgien. Salmen omtales også som takkoffersalme. Dette er i tråd med enigheten som uttrykkes i den Felles luthersk-katolske minnemarkering av reformasjonen «Fra konflikt til fellesskap» fra 2017. Her heter det:

Luther kunne likevel se at det var en form for offer i nattverden: takksigelsens og lovprisningens offer. Det er faktisk et offer, fordi når man sier takk, erkjenner man at man behøver gaven som man har mottatt, og at ens situasjon bare kan forandres ved at man mottar denne gaven. Å ta imot i tro inneholder derfor en aktiv dimensjon som ikke bør undervurderes. (s 52)

Også i 2011-liturgien uttrykker menigheten (eller liturgen) at vi bærer fram både oss selv og våre gaver, altså kollekten - og brød og vin, som vi så mottar tilbake i nattverdmåltidet som Jesu legeme og blod. Vi sier: «Ta imot oss og våre gaver i Jesu navn. Amen.» Det er meningsfullt at menigheten fremsier disse ordene, og ikke bare liturgen. Dermed forstår vi at vi trekkes inn i nattverdliturgien allerede her, og ikke først når vi går fram og mottar innviet brød og vin.

I en rubrikk er tilberedelsen av nattverdmåltidet mer utførlig angitt. Også i 2011 var det et ønske om å markere at nattverdbordet både dekkes og avdekkes.

Høringsspørsmål 5c: Er dere enige i at takkofferet inngår i nattverdliturgien, og ikke i forbønnsleddet?

5d: Ledd 19 Takksigelse og bønn

Her er det ikke gjort vesentlige endringer, utover at en rubrikk angir de to måtene oppløftingen av brødet og vinen faktisk skjer på i våre menigheter. Nemnd for gudstjenesteliv foreslo også en rubrikk om at liturgen skulle vende blikket mot elementene under innstiftelsesordene og ved utdelingen, og ikke (primært) mot menigheten. Ved dette ville man fremheve at innholdet i liturgien ikke bare kommer til uttrykk i ord, men også i kroppsspråk. Dette ble imidlertid ikke tatt inn i forslaget til Kirkerådet, da en mente at en slik anvisning blir for detaljert.

5e: Ledd 20 Nattverdmåltidet

Her er rekkefølgen mellom de to valgfrie leddene brødsbrytelse og fredshilsen byttet om.

NFG foreslo å endre andre setning i dette leddet slik at liturgens ord kun handler om brødet, og ikke om brødet og vinen:

«Brødet som vi bryter, gir oss del i Kristi kropp.
Fordi det er ett brød, er vi alle én kropp.»

NFG begrunnet dette med at dette leddet historisk sett handler om brødet, og ikke om vinen. Endringen gir også liturgen mulighet til å bryte et brød, eller en litt større oblat.

Kirkerådet videreførte imidlertid formuleringene fra 2011-liturgien med begrunnelse i at leddet bør fokusere på begge elementene ettersom nattverdens innebærer både å spise brødet og å drikke vinen. Det ble også vist til at den økumeniske Limaliturgien nevner både brødet og vinen i dette leddet.

I leddet Fredshilsen er den utvidede mulighet for hilsen mellom gudstjenestedeltakerne tatt inn i liturgiteksten, mens en i 2011 henviste dette til Veiledningen, som man måtte lete opp for å finne. Dette virker tungvint. Samtidig vet vi at det er høyst ulik praksis mellom menighetene i spørsmålet om «den utvidede fredshilsen». De fleste menighetene finner ikke at dette er naturlig, mens noen menigheter har det med alltid eller ved enkelte anledninger. At denne utvidede hilsen står som en mulighet i liturgien, og ikke må letes opp i veiledningen, innebærer ingen styring av praksis, men et reelt valg.

Et nytt utdelingsord er satt inn som det første alternativet: «Dette er Jesu kropp. Dette er Jesu blod.» De to andre alternativene fra 2011-ordningen, er beholdt: «Dette er Jesu legeme. Dette er Jesu blod.» og «Kristi kropp, gitt for deg. Kristi blod, utøst for deg.» (jf. omtalen om dette i ledd 19)

De tre alternative velsignelsesordene til barn som ikke skal ha nattverd, er redusert til ett: «Herren velsigne deg og bevare deg og føre deg til det evige liv.».

Etter utdelingen foreslo Nemnd for gudstjenesteliv et annet alternativ til avsluttende erklæringsord og bønn. Erklæringsordet og bønningen som er eneste alternativ i 2011-ordningen, og som var med i 1920- og 1977-liturgiene, lyder:

L: Den korsfestede og oppstandne Jesus Kristus har nå gitt oss sitt hellige legeme og blod som han gav til soning for alle våre synder.

M: Han styrke oss og holde oss oppe i en sann tro til det evige liv.

L: Fred være med dere.

M: Amen.

NFG vedtok også følgende, forkortede alternativ til formuleringen ovenfor:

L: Vi har tatt imot Jesus Kristus.

M: Han styrke oss og holde oss oppe i en sann tro til det evige liv.

L: Fred være med dere.

M: Amen.

I dette forslaget er dialogen mellom liturg og menighet er beholdt, men liturgens innledende ord er endret til en kort, alternativ formulering.

Dette alternativet er *ikke* tatt inn i høringsforslaget som et mulig alternativ til 2011-formuleringen. Begrunnelsen for dette er:

1. Med alle motiver som er knyttet til nattverden i 2011-ordningen og i høringsforslaget er det behov for et samlende perspektiv ved dette punktet i nattverdliturgien.
2. Erklæringsordet i 2011-ordningen bekrefter innstiftelsesordenes offermotiv og tilgivelsesord «Dette beger er den nye pakt i mitt blod som utøses for dere så syndene blir tilgitt».
3. Erklæringsordet knytter sammen Golgatahendelsen med nattverden, noe som også etterlyses i den Felles luthersk-katolske minnemarkering av reformasjonen «Fra konflikt til fellesskap» fra 2017.
4. Formuleringen «Vi har tatt imot Jesus» er ikke et tilstrekkelig klart uttrykk for en luthersk forståelse av nattverden og Kristi soning.
5. Den gjeldende formulering har lenge vært erklæringsord etter nattverden, og er godt innarbeidet i 2011-liturgien i en fornyet versjonen med dialogen mellom liturg og menighet.

Høringsspørsmål 5e: Har dere kommentarer eller endringsforslag til ledd 19 og 20 i høringsforslaget?

5f: Ledd 21 Måltidets avslutning

Her er det bare gjort mindre justeringer i plasseringen av en rubrikk og i at Liturg/Medliturg sier ordene: «Vi ber deg», og at menigheten ikke lenger gjør det, men går rett på å si fram selve bønnen.

Høringstema 6: Justeringer i de enkelte nattverdbønnene

5g: Nattverdbønn A:

Endringene i denne bønnen følger av avgjørelsen om å bruke ordet *beger*, og ikke kalk, og ønsket om å gi mer varierte formuleringer i påkallelsen av Ånden (gresk: epiklese). Bønnen om at Ånden må komme over *brødet og vinen* (elementepiklese) bes alltid *før* innstiftelsesordene, mens bønnen om at Ånden må komme over *oss* som deltar i måltidet (kommunionsepiklese), bes som regel til slutt, men kan også bes sammen med elementepiklesen. En kan også merke seg at det er tydeliggjort hvilke deler av nattverdbønnene som eventuelt kan bes av en annen enn den ansvarlige liturg for nattverdhandlingen. I punkt 37 i Alminnelige bestemmelser for Ordning for hovedgudstjeneste er det hjemlet at «En medliturg kan lese deler av nattverdbønnen.»

5h: Nattverdbønn B:

I denne bønnen er det gjort en rekke mindre endringer etter siste behandling i NFG, da nemnda ønsket å få frem noe mer av innholdet og særpreget i formuleringene som finnes i denne klassiske nattverdbønnen fra midten av 200-tallet og ba sekretariatet fullføre dette arbeidet.

Mange kirkesamfunn har utformet en utgave av denne bønnen som tradisjonelt har vært tilskrevet biskop Hippolyt av Roma. Nyere forskning har fremhevet at bønnen ikke er én persons verk, men er preget av de apostoliske fedres tradisjon. Bønnen er vesentlig kortere enn originalen, men for å få fram mer av det karakteristiske ved Hippolyts bønn er den blitt litt lenger enn 2011-versjonen er.

5i: Nattverdbønn C:

I denne bønnen er det gjort bare noen mindre endringer.

5j: Nattverdbønn D:

Heller ikke i denne bønnen er det gjort vesentlige endringer.

5k: Nattverdbønn E:

Denne bønnen er særlig beregnet for gudstjenester med mange barn. NFG gjorde noen endringer i denne; blant annet ble formuleringen «der du samler oss som din store familie» endret til «der du samler oss som dine venner».

5l: Nattverdbønn F:

Flere har etterlyst den såkalte Johannesordningen fra Gudstjenesteboken av 1992, både for sitt innhold og for musikken av Egil Hovland. Denne ordningen inneholder blant

annet flere svarledd ved menigheten. NFG vedtok at denne bønne skulle tas inn og bare justeres i tråd med den nye terminologien i nattverdbønnene.

5m: Nattverdbønn G:

Dette er en ny og kortere nattverdbønn som NFG utformet til bruk ved særskilte anledninger, for eksempel når det er mange som blir døpt i gudstjenesten.

Høringsspørsmål 6: Gi gjerne kommentarer eller endringsforslag til nattverdbønnene?

Høringstema 7: Justeringer i hoveddel IV. Sendelse, ledd 22-25

Ledd 22. Salme

I likhet med Inngangssalmen foreslås det at menigheten står under siste salme.

Ledd 23. Velsignelse

Det er ingen endringer i dette leddet.

Ledd 24. Utsendelse

Den eneste endringen her er at de tre skriftordene som kan brukes er tatt inn i selve hovedteksten, og ikke i et eget vedlegg.

Ledd 25. Postludium/Utgangsprosesjon

Det er ingen endringer i dette leddet.

Høringsspørsmål 7: Har dere kommentarer eller endringsforslag til hoveddel IV. Sendelse?

Vedlegg til høringen om Justering av hovedgudstjenesten og alminnelige bestemmelser

Høringsforslag til Justert ordning for hovedgudstjeneste

Et stjernetegn () er satt til ledd der menigheten skal stå.*

Nye formuleringer er understreket. Formuleringer som utgår er satt i parentes med liten skrift, og innledes ofte med ordet «Utgår:». Når det er behov for en kort forklaring til en endring, står dette i en parentes med kursiv skrift og innledes med (NB:).

I. Samling

1| Forberedelse

Kirkerommet er åpent en stund før gudstjenesten, med anledning til stillhet, lystenning og bønn.

(Utgår: kan være åpent.)

(Utgår: å tenne lys og sitte i stillhet, i ettertanke og bønn)

Klokkeringing

Her eller etter 3 Hilsen kan det være:

Kort informasjon om dagens gudstjeneste ved medliturg eller liturg

Informasjonen avsluttes med:

ML/L: «La oss være stille for Gud»

(utgår: eller en annen formulering som innstiller menigheten på å være sammen for Guds ansikt.)

Kort stillhet

Tre klokkeslag

*2 | Inngangssalme

Som preludium kan det fremføres vokal- eller instrumentalmusikk som svarer til dagens karakter. Dette skjer normalt som forspill til salmen.

Det kan være prosesjon under preludiet/forspillet og/eller inngangssalmen. Prosesjonskors bæres først i prosesjonen. Lys, tekstbok, dåpsvann, brød og vin kan også bæres inn, i denne rekkefølgen.

Hvis brød og vin ikke er satt fram på et eget sidebord, eller på alteret før gudstjenesten, bæres det inn i prosesjonen og settes på sidebordet eller på alteret.

Menigheten står under prosesjon, Inngangssalme og Hilsen. (NB. Det betyr at menigheten alltid står under inngangssalmen, og ikke bare når det er prosesjon. Det samme gjelder sluttsalmen (pkt 22).

(Utgår: Før inngangssalmen kan det spilles et preludium, normalt som forspill til salmen, eller synges en korsang.)

*3 | Hilsen (Utgår: Inngangsort)

Når det er dåp i hovedgudstjenesten, velges et av de to første inngangsortene.
Før de to første alternativene til inngangsort kan liturgen si: Kjære menighet.

L | Nåde være med dere og fred fra Gud, vår Far, og Herren Jesus Kristus.

ELLER

L | Vår Herre Jesu Kristi nåde, Guds kjærlighet og Den hellige ånds samfunn være med dere alle.

ELLER

L | I Faderens og ✠ Sønnens og Den hellige ånds navn.

ELLER

L | I Faderens og ✠ Sønnens og Den hellige ånds navn: Vår skaper, frigjører og livgiver.

Tekster på samisk og kvensk, se side 2.85.

Menigheten setter seg. (NB: Først etter liturgens hilsen)

Om kort informasjon om dagens gudstjeneste ikke er gitt under ledd 1, kan den gis her.

(Utgår: Etter inngangsortet kan menigheten svare: M | Amen.)

(Utgår: Inngangsortene kan ledsages av innslag som angir gudstjenestens særpreg og tema.)

4 | Samlingsbønn

Samlingsbønn kan utelates. (NB: Det betyr at den kan utelates alltid eller ved noen gudstjenester)

(NB: Samlingsbønnene finnes på side 19 - 22 i dette dokumentet)

(Utgår: Dagens bønn kan benyttes som samlingsbønn, først og fremst på høytidsdager. Se ledd 8.)

ML | La oss be. (Utgår: ML La oss takke og be.)

Samlingsbønner, se side (?)...

ML | Gud, vi ber. (Utgår: Vi ber i Jesu navn.)

A | **Amen.**

5 | Syndsbekjennelse

Plasseres her eller i ledd 16 (Utgår: før forbønnen. Se ledd 16.)

Den bes høyt av alle.

(Utgår: Før innledningsordet kan liturgen si L | Vår Herre Jesus Kristus sier: Du skal elske Herren din Gud av hele ditt hjerte og av hele din sjel og av all din forstand. Dette er det største og første budet. Men det andre er like stort: Du skal elske din neste som deg selv. **Matt 22,37–39**)

Syndsbekjennelsen innledes med:

Justert hovedgudstjeneste

L Guds barmhjertighet er stor. Jf. Sal 119,156

La oss bøye oss for Gud og bekjenne våre synder.

(Utgår: **L** | La oss bøye oss for Gud og be om tilgivelse.

Eller **L** | La oss ransake oss selv for Guds ansikt og bekjenne våre synder.)

Kort stillhet.

Liturgen kneler under syndsbekjennelse og stillhet. Også menigheten kan knele.

ENTEN A

A: Gud, vær meg nådig!

Jeg har syndet mot deg og sviktet min neste
med tanker og ord, med det jeg har gjort
og med det jeg har forsømt.

Tilgi meg min synd for Jesu Kristi skyld.

Skap i meg et rent hjerte,

og gi meg kraft til nytt liv ved din hellige Ånd.

ELLER B:

A: Gud, vær meg nådig!

Tilgi meg min synd for Jesu Kristi skyld.

Skap i meg et rent hjerte,

og gi meg kraft til nytt liv ved din hellige Ånd.

ELLER C:

A: Gud, du kjenner og elsker oss alle.

Vi har gjort deg imot.

Vi har glemt deg og det du vil vi skal gjøre.

Vi har tenkt mer på oss selv enn på andre.

Tilgi oss for Jesu skyld.

ELLER D

Bokmål:

A: Hellige Gud, du vår skaper:

Vi har vendt oss bort fra deg

og kjenner syndens makt i vårt hjerte.

Tilgi oss, og sett oss fri

til å tjene deg og vår neste.

Nynorsk:

A: Heilage Gud, du vår skapar:

Vi har vendt oss bort frå deg

og kjenner synda si makt i våre hjarte.

Tilgjev oss, og set oss fri

til å tena deg og vår neste.

Til enkelte gudstjenester kan det brukes andre syndsbekjennelser enn disse fire alternativene.

Bønnen kan hentes fra ulike kilder, eller utformes lokalt.

(NB: Dette betyr at syndsbekjennelse 4, 5 og 6 bortfaller som fast syndsbekjennelse.)

Syndsbekjennelsen kan følges av et løftesord. (Utgår: Liturgen kan si et løftesord etter syndsbekjennelsen.)

L: Guds ord sier: Dersom vi bekjenner våre synder, er han trofast og rettferdig,

så han tilgir oss syndene og renser oss for all urett. 1 Joh 1,9

ELLER

L: Så høy som himmelen er over jorden, så veldig er Herrens miskunn over dem som frykter ham. Så langt som øst er fra vest, tar han syndene våre bort fra oss. Sal 103,11-12

(Utgår: Det kan være kort stillhet før syndsbejennelsen eller før løftesordet.)

(Utgår: Syndsbejennelser og løftesord, se side 2.35–2.38.)

(NB: Det foreslås å ta bort muligheten til at menigheten kan søke biskopen om å bruke en egenformulert syndsbejennelse fast. Det betyr at Alm best punkt 62 bortfaller).

(NB: Det foreslås å ta bort muligheten til en takkebønn etter løftesordet (jf side 2.38 i Gudstjenesteboken).

6| Bønnerop kyrie

Kyrie eleison synges.

Musikken og teksten til gudstjenestens ordinarieledd hentes normalt fra Den norske kirkes fem godkjente hovedserier. Se noter til musikken side

Ved enkelte anledninger kan bønneropet utformes som et litani (N13 nr 981) eller som lokalt utformet kyrielitani med omkved fra N13 nr 976.1-7. I særskilte gudstjenester kan disse også brukes uten å være knyttet til en litaniform.

Kyrie eleison.

Kriste eleison.

Kyrie eleison.

Eller

Kyrie eleison. Gud Fader, miskunne deg (over oss).

Kriste eleison. Herre Krist, miskunne deg (over oss).

Kyrie eleison. Hellig Ånd, miskunne deg (over oss).

Tekster på samisk og kvensk, se side

(Utgår: Kyrie kan utvides til et kyrielitani. Se side 2.39.)

(Utelates: Kyrie kan utelates i enkelte gudstjenester).

(NB: Når utelatesrubrikken strykes betyr, det at kyrie er obligatorisk i alle hovedgudstjenester)

7| Lovsang gloria

Lovsang gloria synges.

Kan utelates i fastetiden.

L/ML | Ære være Gud i det høyeste

**M | og fred på jorden blant mennesker som Gud har glede i.
Vi lover deg, vi priser deg, vi tilber deg, vi opphøyer deg. Amen.**

ELLER

L/ML | Ære være Gud i det høyeste

**M | og fred på jorden blant mennesker som Gud har glede i. Vi lover deg,
vi priser deg, vi tilber deg,vi opphøyer deg.**

ML | Vi hyller deg for din store herlighet, Herre Gud,
himmelske konge, allmektige Fader.

M | Vi lover deg, vi priser deg, vi tilber deg, vi opphøyer deg.

ML | Herre, Guds enbårne Sønn, Jesus Kristus,
Guds Lam som bærer verdens synder, miskunne deg over oss.
Du som sitter ved Faderens høyre hånd, hør vår bønn.

M | Vi lover deg, vi priser deg, vi tilber deg, vi opphøyer deg.

ML | For du alene er hellig, du alene er Herren,
du alene er Den høyeste, Jesus Kristus med Den hellige ånd
i Faderens herlighet.

M | Vi lover deg, vi priser deg, vi tilber deg, vi opphøyer deg. Amen.

Musikken og teksten hentes normalt fra den vedtatte liturgiske musikken (se.?, side?..) Ved enkelte gudstjenester kan en annen lovsang eller ett eller flere lovsangsomkved benyttes.
Se side 2.41 (NB: i gudstjenestepermen.)

Dåp i hovedgudstjenesten skjer normalt her.

8| Dagens bønn

Bønnen fremsies eller messes. Se Gudstjenestepermen side 2.109 – 196.

(Utgår: Dagens bønn kan utelates, få sin plass her, komme i forbindelse med prekenen, eller brukes (først og fremst på høytidsdager) som samlingsbønn.)

(NB: Dette betyr at Dagens bønn blir et fast ledd i alle hovedgudstjenester)

Bønnen innledes med:

L | La oss alle be.

Bønnen avsluttes med:

M | **Amen.**

II. Ordet

I andre hovedgudstjenester enn høymessen kan det være to lesninger, eller én lesning (evangeliet).
Da kan ledd 10 Bibelsk salme / Salme falle bort.
Menigheten står under evangelielæsningen og sitter under de øvrige læsningene.

L/ML | La oss høre Herrens ord.

9| Første læsning

Fra Det gamle testamentet

ML | Det står skrevet hos/i ...

Læsningen avsluttes med:

ML | Slik lyder Herrens ord.

(Utgår: Menigheten kan svare:

M | Gud være lovet.)

10| Bibelsk salme / Salme

Det kan synges en bibelsk salme eller en annen salme, være korsang eller kort stillhet mellom læsningene.

11| Andre læsning

Fra Det nye testamentet utenom evangeliene

ML | Det står skrevet hos/i ...

Læsningen avsluttes med:

ML | Slik lyder Herrens ord.

(Utgår: Menigheten kan svare: M | Gud være lovet.)

*12| Evangelium

Halleluja (utgår: /Salme)

Evangelielæsningen innledes med hallelujaomkved (se N13 977). Det kan være evangelielæsning.
Den som bærer boken kan ledsages av lysbærere.

Menigheten står under halleluja, læsning og respons.

I fastetiden kan halleluja erstattes av et sunget svarledd som innholdsmessig svarer til fastetiden

(tractus.)

(Utgår: Evangelielesningen kan innledes og avsluttes med et hallelujaomkved eller en kort salme.)
(Utgår: Det kan også være evangelieprosesjon.)

Lesning

L/ML | Det står skrevet i evangeliet etter ...

Lesningen avsluttes med:

L/ML| Slik lyder det hellige evangelium.

(Utgår: Menigheten kan svare:

M | Gud være lovet.)

Respons

Halleluja-omkved gjentas, eller det synges en kort salme eller et annet svarledd ved menighet eller kor. På førstedager kan det synges et høytidsvers som respons (N13 nr 41, 193, 228)

(Utgår: Dersom det benyttes en salme, kan en synge vers av salmen både før og etter lesningen. Om hele salmen synges før lesningen, kan predikanten lese evangeliet eller en annen prekentekest i tilknytning til prekenen.)

13| Preken

Predikanten preker (utgår: normalt) over evangelieteksten. Når første eller andre lesetekst er satt opp som prekentekest, kan denne teksten leses her eller på sitt faste sted. Fortellingsteksten kan brukes i stedet for den oppsatte prekentekest.

Prekenen holdes fra prekestolen, lesepulten eller et annet sentralt sted i kirkerommet.

(Utgår: I prekendelen kan det i samråd med liturgen legges inn aktualiserende, dramatiserende eller aktiviserende innslag som er samordnet med innholdet i prekenen.)

(Utgår: På høytidsdager, og når det ellers er ønskelig, kan prekenen begynne med en kort innledningsdel før prekentekest leses.)

Prekenen avsluttes med lovprisningen: (utgår: kan avsluttes)

L| Ære være Faderen og Sønnen og Den hellige ånd,
som var, er og blir én sann Gud fra evighet og til evighet. Amen.

ELLER

L| Lovet være Gud, vår skaper, frigjører og livgiver. Amen.

(Utgår: Etter prekenen kan det gis tid til stillhet, en kort salme eller meditativ musikk.
Etter prekenen kan det gis tid til stillhet, en kort salme eller meditativ musikk.)

*14| Trosbekjennelse credo

Trosbekjennelsen synges eller fremsies.

Dersom det er dåp i gudstjenesten kan trosbekjennelsen utelates her. Eventuelt kan det synges en trosbekjennessalme.

Menigheten står under trosbekjennelsen.

ML/L | La oss bekjenne vår hellige tro.

A | Jeg tror på Gud Fader, den allmektige, himmelens og jordens skaper.

**Jeg tror på Jesus Kristus,
Guds enbårne Sønn, vår Herre,
som ble unnfanget ved Den hellige ånd,
født av jomfru Maria,
pint under Pontius Pilatus,
korsfestet, død og begravet,
før ned til dødsriket,
stod opp fra de døde tredje dag,
før opp til himmelen,
sitter ved Guds, den allmektige Faders høyre hånd,
skal derfra komme igjen
for å dømme levende og døde.**

**Jeg tror på Den hellige ånd,
en hellig, allmenn kirke,
de helliges samfunn,
syndenes forlatelse,
legemets oppstandelse
og det evige liv.**

Amen. Den apostoliske trosbekjennelse.

Tekster på samisk og kvensk, se side 2.85 (?).

Eller

**A | Vi tror på én Gud,
den allmektige Far,
som har skapt himmel og jord,
alt synlig og usynlig.**

**Vi tror på én Herre, Jesus Kristus,
Guds enbårne Sønn,
født av Faderen før alle tider,
Gud av Gud, lys av lys,
sann Gud av sann Gud,
født, ikke skapt,
av samme vesen som Faderen.
Ved ham er alt blitt skapt.
For oss mennesker og til vår frelse
steg han ned fra himmelen,
og ved Den hellige ånd og av jomfru Maria**

**ble han menneske av kjøtt og blod.
Han ble korsfestet for oss under Pontius Pilatus,
led og ble begravet,
oppstod den tredje dag etter Skriftene
og fór opp til himmelen,
sitter ved Faderens høyre hånd,
skal komme igjen i herlighet
for å dømme levende og døde,
og hans rike skal være uten ende.**

**Vi tror på Den hellige ånd,
som er Herre og gjør levende,
som utgår fra Faderen og Sønnen,
tilbes og æres sammen med Faderen og Sønnen,
og som har talt gjennom profetene.
Vi tror på én hellig, allmenn og apostolisk kirke.
Vi bekjenner én dåp til syndenes forlatelse
og venter de dødes oppstandelse
og et liv i den kommende verden.
Amen. *Den nikenske trosbekjennelse.***

15| Salme

Salmen kan falle bort dersom trosbekjennelsen synges. Salmen kan alternativt synges etter preken og før trosbekjennelsen.

(Utgår: III Forbønn) *(NB: Det betyr at Forbønn pkt 17 inngår i hoveddel II. Ordet.)*

16 Kunngjøringer

Kan legges her eller et annet sted i gudstjenesten, eller formidles til menigheten på annen måte.

Synsbekjennelse

Plasseres her eller [som ledd 5](#). (Utgår: etter samlingsbønnen, ledd 4)

Den bes høyt av alle.

(Utgår: Før innledningsordet kan liturgen si:

L | Vår Herre Jesus Kristus sier: Du skal elske Herren din Gud av hele ditt hjerte og av hele din sjel og av all din forstand. Dette er det største og første budet. Men det andre er like stort: Du skal elske din neste som deg selv. **Matt 22, 37–39)**

Synsbekjennelsen innledes med:

L | Guds barmhjertighet er stor. *Sal 119,156*

La oss bøye oss for Gud og bekjenne våre synder.

(Utgår: eller

L | La oss bøye oss for Gud og be om tilgivelse.

Eller L | La oss ransake oss selv for Guds ansikt og bekjenne våresynder.)

Kort stillhet.

Liturgen kneler under syndsbekjennelse og stillhet. Også menigheten kan knele.

ENTEN A

A: Gud, vær meg nådig!
Jeg har syndet mot deg og sviktet min neste
med tanker og ord, med det jeg har gjort
og med det jeg har forsømt.
Tilgi meg min synd for Jesu Kristi skyld.
Skap i meg et rent hjerte,
og gi meg kraft til nytt liv ved din hellige Ånd.

ELLER B:

A: Gud, vær meg nådig!
Tilgi meg min synd for Jesu Kristi skyld.
Skap i meg et rent hjerte,
og gi meg kraft til nytt liv ved din hellige Ånd.

ELLER C:

A: Gud, du kjenner og elsker oss alle.
Vi har gjort deg imot.
Vi har glemt deg og det du vil vi skal gjøre.
Vi har tenkt mer på oss selv enn på andre.
Tilgi oss for Jesu skyld.

ELLER D:

Bokmål:

A: Hellige Gud, du vår skaper:
Vi har vendt oss bort fra deg
og kjenner syndens makt i vårt hjerte.
Tilgi oss, og sett oss fri
til å tjene deg og vår neste.

Nynorsk:

A: Heilage Gud, du vår skapar:
Vi har vendt oss bort frå deg
og kjenner synda si makt i våre hjarte.
Tilgjev oss, og set oss fri
til å tena deg og vår neste.

Til enkelte gudstjenester kan det brukes andre syndsbekjennelser enn disse fire alternativene.

Bønnen kan hentes fra ulike kilder, eller utformes lokalt.

(NB: Dette betyr at syndsbekjennelse 4, 5 og 6 bortfaller som fast syndsbekjennelse)

Syndsbekjennelsen kan følges av et løftesord. (Utgår:Liturgen kan si et løftesord etter syndsbekjennelsen.)

L: Guds ord sier: Dersom vi bekjenner våre synder, er han trofast og rettferdig, så han tilgir oss syndene og rensar oss for all urett. 1 Joh 1,9

ELLER

L: Så høy som himmelen er over jorden, så veldig er Herrens miskunn over dem som frykter ham. Så langt som øst er fra vest, tar han syndene våre bort fra oss. Sal 103,11-12

(Utgår: Det kan være kort stillhet før syndsbejennelsen eller før løftesordet. Liturgen kneler under syndsbejennelse og stillhet. Også menigheten kan knele.)

(Utgår: Syndsbejennelser og løftesord, se side 2.35–2.38.)

(NB: Det foreslås å ta bort muligheten til at menigheten kan søke biskopen om å bruke en egenformulert syndsbejennelse fast . Det betyr at Alm. Best. Punkt 62 bortfaller).

(NB: Det foreslås å ta bort muligheten til en takkebønn etter løftesordet (jf side 2.38 i Gudstjenesteboken).

17| Forbønn for kirken og verden

Forbønnen kan utformes lokalt, eller en kan bruke ferdig formulerte bønner.

Forbønnen ledes fortrinnsvis av en medliturg. De enkelte bønneavsnitt kan leses av flere.

Hvert bønneavsnitt kan avsluttes med
Gud, vi ber

Eller

Det ber vi deg om, Gud.

lest eller sunget av den som ber bønneavsnittet, eller forbønnslederen, liturgen eller kantor/forsanger.

En lokalt utarbeidet forbønn kan disponeres etter følgende temaområder:

1. Jordens folk og nasjoner.
2. Vårt eget land og folk.
3. Den verdensvide kirke og kirken i vårt eget land.
4. Vår egen menighet, våre familier og stedet hvor vi bor.
5. Aktuelle hendelser.

En ber for aktuelle hendelser i de temaområder hvor de naturlig hører hjemme (1-4), eller i et eget avsnitt (5).

Se mer utførlig beskrivelse av temaområdene, modeller for lokalt tilrettelagte bønner og formulerte bønner, [side 23 - 35 i dette dokumentet.](#)

Forbønnen kan innledes med:

ML/L: La oss be for kirken og verden.

Menighetssvar

Etter hvert bønneavsnitt følger et menighetssvar, sunget eller lest. *Se Liturgisk musikk side ?.*

Vi minnes de døde og ber for de sørgende

Forbønnen kan avsluttes med at menigheten minnes dem som er døde, og som det er holdt gravferd for den siste uken, eller siden sist menigheten var samlet.

ML/L: Vi reiser oss og minnes dem i vår menighet det er holdt gravferd for siden sist vi var samlet.

Menigheten reiser seg.
Navnene til de avdøde leses opp.
Kort stillhet.

ML/L: Lær oss å telle våre dager, så vi kan få visdom i hjertet. *Sal 90,12*

Eller

ML/L: Jesus sier: ”Jeg er oppstandelsen og livet. Den som tror på meg, skal leve om han enn dør.” *Joh 11,26*

Deretter kan denne eller en lignende bønn bes:

ML/L: Barmhjertige Gud, trøst de sørgende og vær dem nær i tiden som kommer.

Her kan forbønnens menighetssvar synges.

Dersom det ikke feires nattverd i gudstjenesten, samles takkofferet inn her.

Under takkofferet kan det fremføres egnet instrumental- eller vokalmusikk.
Innsamlingen kan skje i kirkebenkene eller ved at man går rundt alteret.

Takkofferet (utgår: kan) avsluttes med:

L: Evige Gud, din er jorden og det som fyller den. Alt vi eier tilhører deg. Av ditt eget gir vi deg tilbake.

A eller L: Ta imot oss og våre gaver i Jesu navn. Amen.

III. NATTVERD (utgår: IV)

18. Forberedelse av måltidet, Menighetens takkoffer

Takkoffersalme (utgår: Salme)

Menighetens takkoffer (utgår: kan) samles inn mens salmen synges. Bordet dekkes. Brød og vin hentes fra et sidebord eller kan stå på nattverdbordet fra gudstjenestens begynnelse.

(utgår:Takkofferet bæres fram mens alterbordet dekkes, dersom det ikke har skjedd ved gudstjenestens begynnelse.) (Utgår: Brød legges på disken, og vin helles i kalken.)

Forberedelsen (utgår: kan) avsluttes med:

L: Velsignet er du, Gud. Din er jorden og alt som fyller den. Av ditt eget gir vi deg tilbake. Foren din kirke av alle folkeslag og tungemål. Likesom kornet er blitt ett i brødet og druene i vinen, så gjør oss til ett med hverandre og med Herren Jesus Kristus.

A eller L: Ta imot oss og våre gaver i Jesu navn. Amen.

ELLER

L: Evige Gud, din er jorden og det som fyller den. Alt vi eier tilhører deg. Av ditt eget gir vi deg tilbake.

A eller L: Ta imot oss og våre gaver i Jesu navn. Amen.

*19. Takksigelse og bønn

Hilsen PREFASJONSDIALOG

L: synger eller sier: Herren være med dere.

M: reiser seg og synger: Og med deg være Herren.

L: Løft deres hjerter.

M: Vi løfter våre hjerter til Herren.

L: La oss takke Herren vår Gud.

M: Det er verdig og rett.

Innledende lovprisning PREFASJON

Den innledende lovprisningen er enten knyttet til kirkeåret ([se side 35 – 37 i dette dokumentet](#)) eller tilpasset den enkelte nattverdbønn ([se side 38 – 45 i dette dokumentet](#)).

Hellig SANCTUS

A synger: Hellig, hellig, hellig, er Herren Sebaot. All jorden er full av din herlighet. Hosianna i det høyeste. Velsignet være han som kommer i Herrens navn. Hosianna i det høyeste.

Nattverdbønn med innstiftelsesordene VERBA

Nattverdbønner med innstiftelsesord, se s. 00.

(NB: Innstiftelsesordene og leddet Troens mysterium, samt en bønn før Fadervår er nå satt inn i hver av nattverdbønnene)

[Mens ordene messes eller fremsies, eller etter hver del av innstiftelsesordene, løfter liturgen først brødet, deretter vinen.](#)

(Utgår: Under innstiftelsesordene løfter liturgen først disken, deretter kalken).

Fadervår

leses eller synges.

A: Vår Far i himmelen!

La navnet ditt helliges.

La riket ditt komme.

La viljen din skje på jorden slik som i himmelen.

Gi oss i dag vårt daglige brød,

og tilgi oss vår skyld,

slik også vi tilgir våre skyldnere.

Og la oss ikke komme i fristelse,

**men frels oss fra det onde.
Før riket er ditt, og makten og æren i evighet.
Amen.**

Eller

**A: Fader vår, du som er i himmelen.
La ditt navn holdes hellig.
La ditt rike komme.
La din vilje skje på jorden som i himmelen.
Gi oss i dag vårt daglige brød.
som vi òg forlater våre skyldnere.
Led oss ikke inn i fristelse,
men frels oss fra det onde.
Før riket er ditt,
og makten og æren i evighet. Amen.**

Det er også anledning til å benytte Fadervår etter 1920-liturgien.
Tekster på samisk og kvensk, se s. 00.

***20. Nattverdmåltidet**

Menigheten står helt til de første går fram til nattverd.

Brødsbrytelse

Nattverdmåltidet kan innledes med brødsbrytelse:

(Utgår: Når det skal være brødsbrytelse, kan liturgen si):
(NB: Leddet er flyttet fram foran Fredshilsen Pax)

L: Brødet som vi bryter, gir oss del i Kristi kropp.
Vinen som vi drikker, gir oss del i Kristi blod

Fredshilsen PAX

Her kan følge

L: Guds fred være med dere.

M: Guds fred være med deg.

Her kan en føye til:

L: La oss hilse hverandre med et tegn på fred.

Menigheten hilser hverandre med håndtrykk og sier «Guds fred» eller lignende ord.

(Utgår: For en mer utførlig fredshilsen, se Veiledningen, s. 00.)

Du Guds Lam AGNUS DEI

**A synger: Du Guds Lam, som bærer verdens synder,
miskunne deg over oss.**

**Du Guds Lam, som bærer verdens synder,
miskunne deg over oss.
Du Guds Lam, som bærer verdens synder,
gi oss din fred.**

L: Kom, for alt er gjort ferdig.

Invitasjonen kan alternativt gis før Du Guds Lam, slik at denne synges under utdelingen.

(Utgår: Liturgen kan si, her eller etter Du Guds Lam)

Utdeling

Utdelingsmåter, se Alminnelige bestemmelser (side 5.3 – 5.15 og Veiledning til hoveddelene i gudstjenesten (side 8.39 -8.57 i Gudstjenesteboken 2011).

Under utdelingen kan det synges en eller flere salmer, korsang eller annen egnet musikk.

Utdelingsordene lyder:

Dette er Jesu kropp.

Dette er Jesu blod.

Tekster på samisk og kvensk, se s. 00.

Eller

Dette er Jesu legeme.

Dette er Jesu blod.

Eller

Kristi kropp, gitt for deg.

Kristi blod, utøst for deg.

Den enkelte kan svare: Amen.

Barn og andre som kommer fram og som viser at de ikke skal motta nattverden, velsignes av den som bærer brødet, med håndspåleggelse eller korstegning. (Utgår: Som velsignelsesord anbefales et av følgende ord:)

Liturgen kan si dette eller lignende:

Herren velsigne deg og bevare deg og føre deg til det evige liv.

(Utgår: Gud velsigne deg og bevare deg. eller

Herren velsigne deg og bevare deg fra det onde og føre deg til det evige liv.)

Når det er utdeling med felles knefall, kommer fredsønsket enten etter hvert knefall eller til slutt. (Utgår: kan fredsønsket komme til slutt eller etter hvert knefall.)

Etter utdelingen :

L: Den korsfestede og oppstandne Jesus Kristus har nå gitt oss sitt hellige legeme og blod som han gav til soning for alle våre synder.

A eller L: Han styrke oss og holde oss oppe i en sann tro til det evige liv.

L: (utgår: kan tilføye) Fred være med dere.

M: Amen

(NB: En fredshilsen bør besvares med et «amen»)
Tekster på samisk og kvensk, se s. 00.

21. Måltidets avslutning

Alteret ryddes. Beger og disk dekkes med nattverdklede.

Takkebønn

En av de følgende takkebønner bes:
(Utgår: en lokalt utformet eller en annen egnet)

L/ML: Vi takker deg, nådige Gud, du som gjennom brødet og vinen har gitt oss del i Jesu Kristi seierrike død og oppstandelse. Vi ber deg:
A eller L/ML: **Styrk oss ved din Ånd til vitnesbyrd og tjeneste i verden.**

Eller

L/ML: Vi takker deg, himmelske Far, for dine velsignede gaver. Vi ber deg at du ved disse gavene vil bevare oss i troen på deg, forene oss i din kjærlighet og stadfeste i oss håpet om det evige liv, for Jesu Kristi skyld.

Eller

L/ML: Trofaste Gud, du som i dåpen har gitt oss barnekår og gjort oss til arvinger i ditt rike. Vi takker deg for dette måltidet, hvor du har gitt oss syndenes forlatelse og fornyet i oss troen på dine løfter.

Vi ber deg:

A eller L/ML: **Styrk oss ved din Ånd til vitnesbyrd og tjeneste i verden.**

Eller

L/ML: Vi takker deg, visdommens Gud, for ditt måltids dype hemmelighet: Brødet vi har brutt, er ett. Din Sønn har gitt sitt liv for én verden og én menneskehet. Vi ber deg: (NB: «Vi ber deg» sies ikke av A, kun av L eller ML)

A eller L/ML: **Hjelp oss å høre det rop du har hørt, å se den nød du har sett, og å elske vår neste som oss selv.**

(Utgår: Kalk og disk dekkes med kalkkledet. Kalk og disk, samt vinkanne og brødeske, kan om ønskelig settes tilbake på sidebordet.)

IV. Sendelse

*22. Salme

Salmen kan flyttes til Postludium/Utgangsprosesjon, ledd 25.

*23. Velsignelse

Velsignelsesord som kan benyttes på andre hovedgudstjenester enn høymessen, se s. 00.

Velsignelsen leses eller synges.

Menigheten står under velsignelsen.

Velsignelsen kan mottas ved at den enkelte gjør korsets tegn.

Innledning til velsignelsen kan være:

Lovprisning BENEDICAMUS

L/ML synger: La oss prise Herren.

M: Gud være lovet. Halleluja. Halleluja. Halleluja.

Eller

Hilsen SALUTATIO

L sier eller synger: Herren være med dere.

M: Og med deg være Herren.

Eller

L sier: Ta imot velsignelsen.

L: Herren velsigne deg og bevare deg.

Herren la sitt ansikt lyse over deg og være deg nådig.

Herren løfte sitt åsyn på deg og gi deg fred. ✠

Tekster på samisk og kvensk, se s. 00.

Menigheten kan synge:

M: Amen. Amen. Amen.

3 x 3 BØNNESLAG

*24. Utsendelse

Dersom menigheten blir sittende under det etterfølgende postludiet, kan utsendelsesordene sies etter postludiet.

L/ML: La oss gå i fred,

A: i Jesu Kristi navn.

(Utgår: eller **A: og tjene Herren med glede.**
Eller L/ML: Gå i fred.)

Eller

L/ML: Gå i fred. Tjen Herren med glede.
- eller et av følgende skriftord:

(NB: De tre skriftordene på side 2.84 er tatt inn her – se nedenfor) (Utgår: eller et annet utsendelsesord som passer til dagens særpreg. Det kan eventuelt også formuleres egne utsendelsesord. Se s. 55.)

Gud gav oss ikke en ånd som gjør motløs; vi fikk Ånden som gir kraft, kjærlighet og visdom 2 Tim 1,7
Gå i fred.

Guds fred, som overgår all forstand, skal bevare deres hjerter og tanker i Kristus Jesus Fil 4,7
Gå i fred.

Kristus sier: ” Dere har ikke utvalgt meg, men jeg har utvalgt dere og satt dere til å gå ut og bære frukt, en frukt som varer.” Joh 15,16
Gå i fred.

*25. Postludium/Utgangsprosesjon

Dersom det er utgangsprosesjon, kan menigheten følge etter prosesjonen. I stedet for postludium kan det synges en salme mens menigheten går ut. Etter gudstjenesten kan kirkerommet være åpent en stund, med anledning til stille bønn og ettertanke. Det diakonale oppdraget ved utsendelsen kan også følges opp ved fellesskapsamling, ved soknebud, annen besøkstjeneste, forbønnstjeneste og andre handlinger.

SAMLINGSBØNNER

Samlingsbønnen bes av en medliturg eller av hele menigheten. Når syndsbekjennelsen er lagt til samlingsdelen, bes samlingsbønnen av en medliturg, mens hele menigheten ber syndsbekjennelsen.

1.

Hellige Gud, vi er samlet for ditt ansikt
for å møte din kjærlighet og sannhet.
Send oss din Ånd
og gjør oss åpne for det du vil gi oss.
La ditt ord slå rot i våre hjerter,
så Kristus lever i oss, og vi blir ett i deg
og tjener deg i alle ting.

2.

Gode Gud, du som gir liv til alt som lever,
vi priser deg for jordens skjønnhet,
og for alt som lar oss kjenne at du er god.
Her for ditt ansikt ber vi: Gi oss lyttende ører,
takknemlige hjerter og tjenende hender,
så vi kan høre ditt ord, lovprise deg for din godhet,
og i ord og gjerning vitne om dine storverk.

3.

Herre, jeg er kommet inn i dette ditt hellige hus
for å ta imot hva du Gud Fader, min skaper,
du Herre Jesus, min frelser,
du Hellige Ånd, min trøster i liv og død,
vil gi meg.
Lukk nå opp mitt hjerte ved din Hellige Ånd,
så jeg kan sørge over mine synder,
leve i troen på din nåde
og sammen med hele ditt folk fornyes hver dag
i et sant og hellig liv.

4.

Gud, vi er kommet inn i ditt hellige hus
for å ta imot det du vil gi oss.
Lukk nå opp våre hjerter,
så vi kan fornyes i troen på deg.

5.

Bønnen kan bes av alle, eller som ”hermebønn” ved at den som leder bønner, sier en og en setning som gjentas av alle.

ML Gud, du er midt iblant oss.

A Gud, du er midt iblant oss.

ML Du omgir oss på alle sider.

A Du omgir oss på alle sider.

ML Hold oss i din hånd.

A Hold oss i din hånd.

6.

I og med at denne samlingsbønnen inneholder syndsbekjennelse, kan syndsbekjennelsen utelates ellers i gudstjenesten. (Utgår: utelates syndsbekjennelsen)

Bønnen synges som vekselsang mellom Liturg, ML (forsanger/e) og menighet.

L: Trofaste Gud, du gir oss nytt liv i den hellige dåp.

Vi blir merket med korsets tegn ✠.

L/ M: Vi er dine barn. Forny i dag vår tro og vår kjærlighet.

M/L øser opp vann tre ganger fra døpefonten, som ved dåp.

L: Som regnbuen lyser dine løfter, Gud

- et tegn på din pakt med hver levende skapning.

ML: Vi kommer til deg med vår takk og vår sang.

M: Vi kommer til deg med vår takk og vår sang.

ML: Du er vårt håp.

M: Du er vårt håp.

L: Du kjenner våre liv. Ingenting er skjult for deg.

ML: Vi har gjort imot din vilje, vi bryter dine bud.

M: Vi har gjort imot din vilje, vi bryter dine bud.

ML: Tilgi oss, Gud.

M: Tilgi oss, Gud.

L: Du reiste Jesus opp fra graven.

I dåpen reises vi opp til nytt liv med ham.

ML: Som regnbuen lyser dine løfter, Gud

M: Som regnbuen lyser dine løfter, Gud

ML: - et tegn på din pakt med hver levende skapning

M: - et tegn på din pakt med hver levende skapning

7.

Denne bønnen er spesielt anvendelig i gudstjenester med mange barn.

En gruppe barn kan stå foran menigheten og vise tegnene. De i menigheten som ønsker det, kan gjøre håndbevegelsene sammen med barna.

Løftede hender

ML/L: Kjære Gud, du er hos oss.

Tenn ditt lys i oss.

Hendene i kryss foran brystet

ML/L: Kjære Jesus, du går med oss.

La oss få leve i din fred.

Hendene mot hverandre foran brystet med fingertuppene opp

ML/L: Kjære Gud, du ser oss.

Ta imot våre tanker og stille bønner.

Hendene strakt ut foran oss med håndflatene opp

ML/L: Kjære Jesus, du tar våre hender i dine.
Led oss på din gode vei.

Vi tar dem som sitter ved siden av oss, i hånden.

ML/L: Gode Hellige Ånd, takk for at vi ikke er alene.
Hjelp oss å se hverandre med kjærighet.

8.

Hellige Gud, du som har gitt oss livet i gave.
Takk for at du tar imot oss i dåpen
og styrker oss i nattverdens måltid.
Led oss ved ditt ord
og gjør oss åpne for det du vil gi oss.

9.

ML: Gud, du som skapte alt ved ditt ord,
A: jord og hav og himmel tilhører deg.
ML: Du omgir oss med ditt nærvær,
A: hver celle er bærer av din skaperkraft.
ML Ånden gir glede til alt som lever,
A: og med din ånd lengter vi etter rettferdighet -
ML at skaperverket skal bli løst fra sine lenker,
A: og sultne skal få mat,
ML at fanger skal få frihet,
A: og at riket ditt skal komme med fred til jorden. Amen.

10.

Modell for lokalt utformet samlingsbønn

Til enkelte gudstjenester kan det brukes andre samlingsbønner enn de som foreligger her. Bønner kan hentes fra ulike kilder, eller utformes lokalt.

1. Bønnen skal være et uttrykk for vår kirkes tro og bekjennelse og den skal ha liturgisk og poetisk bærekraft.
2. Det viktigste i bønnen er å gi ord til at vi er sammen for Guds ansikt, som fellesskap, som enkeltmennesker og som del av skaperverket. Bønnen skal uttrykke forventning og glede over møtet med Gud i gudstjenesten.
3. Samlingsbønnen kan vektlegge ulike motiver, for eksempel:
 - Søndag som oppstandelsesdag. *(NB: Kun rekkefølgen av motiv er endret her)*
 - Jesu Kristi nærvær når vi samles i hans navn.
 - Lengsel etter å være i Guds hus.
 - Takknemlighet over å være funnet og tatt imot av Gud.
 - Overgivelse til Gud.
 - Dåpspåminnelse.
 - Åpenhet for Ordets gjerning i våre liv.
 - Samlingen om ord og sakramenter.
 - Kallet til oppbrudd og etterfølgelse.

11.

Samlingsbønn når det har skjedd ulykker eller katastrofer

Når en ulykke eller katastrofe har rammet lokalsamfunnet, nasjonen eller et annet område i verden, er det naturlig å la åpningen av menighetens hovedgudstjeneste bære preg av dette.

Dette bør gjøres når ulykken og katastrofen er av en slik art at den berører hele menigheten, eller nyheten om den er allment kjent og menigheten dermed er innforstått med hvorfor dette nevnes. Når ulykke og sorg angår en eller noen få i menigheten, er det mer naturlig å ta dette med i menighetens forbønn.

Et eller flere passende bibelord, kan benyttes på samlingsbønnens plass, for eksempel Sal 130,1-2; Sal 38,22-23; Sal 44,25-27; Sal 10,1.12b.14

Sammen med eller i stedet for bibelordet kan det bes en egnet bønn, utformet lokalt eller hentet fra Sørgegudstjenesten, Bønnebok for Den norske kirke (se bønn nr 144, 145, 146 og 163) - eller andre kilder. Som bønn kan også et velvalgt salmevers benyttes, for eksempel Norsk salmebok nr 747, 749, 750, 751 og 678.

Bønnen kan innledes med noen ord om den aktuelle ulykke/katastrofe. Dersom bibelord benyttes kan det sies:

L: Våre ord kommer til kort i møte med det ufattelige. La oss derfor hente ord fra Bibelen til vår klage og bønn:

Etter bønnen kan det være stillhet, som kan innledes slik:

L: La oss være stille i ettertanke og bønn

Deretter anbefales det at gudstjenesten fortsetter med Kyrie eleison eller et passende Kyrielitani.

FORBØNNER

I. TEMAOMRÅDER

Forbønn for kirken og verden – lokalt forankret (Utgår: tilrettelagt)

Forbønnen forankres lokalt enten det er ferdig formulerte bønner eller forbønn som skrives til den enkelte gudstjeneste.

Lokal forankring skapes ved å involvere menighetens medlemmer både i utarbeidelsen av forbønnen og ved å lede forbønnen i gudstjenesten.

En lokalt utarbeidet forbønn kan disponeres etter temaområdene nedenfor. Under hvert temaområde er det listet opp en rekke stikkord, til hjelp i menighetens forarbeid med bønner. Når den konkrete bønner skal utformes, vil det være nødvendig å gjøre et utvalg i stikkordslisten, eventuelt også ta inn andre tema ut fra den aktuelle situasjonen og ut fra det preget man vil at gudstjenesten skal ha.

Noen stikkord er i det følgende listet opp under flere temaområder. Det betyr at de kan komme til uttrykk under den del av forbønnen hvor det er aktuelt og naturlig.

Rekkefølgen for temaområdene kan endres. Det samme gjelder rekkefølgen på stikkordene under det enkelte temaområde. Slik vil forbønnen i praksis kunne fokusere på det som er karakteristisk for den aktuelle gudstjenesten.

Forbønn for gudstjenestens takkeoffer tas inn under det tema som er naturlig.

(NB: Følgende tekst er flyttet fram hit, fra side 2.65 i Gudstjenesteboken 2011)

Menighetssvarene kan være lest eller sunget. Ulike menighetssvar finnes i:

- Liturgisk musikk for hovedgudstjeneste i Den norske kirke
- Godkjente salmebøker
- Bønneboken
- Den norske kirkes digitale gudstjenestebibliotek
- Organistens gudstjenestebok
- Andre kilder

1. Jordens folk og nasjoner

Mennesker i nød: Mennesker rammet av ulykker og katastrofer, fattigdom, krig og konflikter og annen nød og krise.

Kamp for fred og rettferdighet.

Vern om menneskeverdet, fra livets begynnelse til livets slutt.

Vern om skaperverket.

Annen internasjonal forvaltertjeneste.

Mennesker med lederansvar i verdenssamfunnet.

Internasjonale organer og organisasjoner.

2. Vårt eget land og folk

Mennesker i nød: Syke, ensomme, fattige, mennesker utsatt for vold og overgrep, mennesker rammet av ulykker, katastrofer og kriser.

Mennesker med lederansvar (nasjonalt, regionalt og lokalt).

Kongen og hans hus (Kongen bør nevnes ved navn).

Barns og unges oppvekstvilkår.

Arbeid med å integrere og inkludere ulike grupper.
Vern om menneskeverdet, fra livets begynnelse til livets slutt.
Vern om skaperverket.
Vårt eget lands rolle i verdenssamfunnet.
Annen forvaltertjeneste, nasjonalt og regionalt.

3. Den verdensvide kirke og kirken i vårt eget land

Den verdensvide kirken. Misjon og diakoni.
Misjonsprosjekter og vennskapsmenigheter.
Mennesker som blir forfulgt på grunn av sin tro.
Den norske kirkes lederskap og styrende organer, nasjonalt og regionalt.
Bispedømmets biskop (bør nevnes ved navn).
Kirkens gudstjenesteliv, diakoni og trosopplæring.
Andre kirkesamfunn i Norge.
Kontakt og dialog med andre trossamfunn.
Evangeliets fremgang.

4. Vår egen menighet, våre familier og stedet hvor vi bor

Lokalmenighet, døpte, konfirmanter, barn, unge og andre.
Mennesker med lederansvar i menigheten.
Aktuelle planer og prosjekter.
Gudstjenesteliv, diakoni og trosopplæring.
Mennesker, grupperinger og institusjoner i lokalsamfunnet. Barnehage, skole, syke/aldershjem og lignende.
Arbeidsplasser, familie, nære relasjoner, naboskap, alle som er sammen på gudstjenesten.
Mennesker som har bedt om forbønn.
Lokal forvaltertjeneste og vern om skaperverket.
Kall til tro og tjeneste.

5. Aktuelle hendelser.

Det bes for aktuelle hendelser i de temaområder ovenfor hvor de naturlig hører hjemme, eller det kan bes for dem i et eget avsnitt.

II. MODELLER FOR LOKALT TILRETTELAGTE FORBØNNER

Forbønnsmodell 1 (følger temaområdene)

Når denne bønnen forberedes, bør det gjøres klart om bare bønneemner skal nevnes, eller om det skal utarbeides fullstendige bønner. Et bønneemne bør være kort og presist formulert og på den måten angi retning og være til hjelp for den enkeltes stille bønn.
Dersom det utarbeides fullstendige bønner, kan stillheten i hvert bønneledd utelates.

ML/L: La oss be for jordens folk og nasjoner.

ML: Vi ber for/om.../takker for

Her nevnes noen konkrete bønneemner, eller en formulert bønn om temaet i overskriften.

(Stille bønn)

Gud, vi ber.

M: Menighets svar

ML/L: La oss be for vårt eget land og folk.

ML: Vi ber for/om.../takker for

Her nevnes noen konkrete bønneemner, eller en formulert bønn om temaet i overskriften.

(Stille bønn)

Gud, vi ber.

M: Menighetssvar

ML/L: La oss be for den verdensvide kirke og kirken i vårt eget land.

ML: Vi ber for/om.../takker for

Her nevnes noen konkrete bønneemner, eller en formulert bønn om temaet i overskriften.

(Stille bønn)

Gud, vi ber.

M: Menighetssvar

ML/L: La oss be for vår egen menighet og stedet hvor vi bor.

ML: Vi ber for/om.../takker for

Her nevnes noen konkrete bønneemner, eller en formulert bønn om temaet i overskriften.

(Stille bønn)

Gud, vi ber.

M: Menighetssvar

Forbønnen kan avsluttes med:

ML/ L: I stillhet vil vi nå legge fram for deg det hver og en av oss har på hjertet.

Stille bønn

L: Gud, vi ber.

(eller: I dine hender, Gud, legger vi alt og alle vi nå har bedt for, i Jesu Kristi navn).

M: Menighetssvar

Forbønnsmodell 2 (lystenning)

Denne modellen kan være aktuell blant annet i gudstjenester hvor barn og unge (for eksempel konfirmanter) tar del i forberedelse og gjennomføring gudstjenesten.

Velg 3 – 6 av bønneemnene og utform dem i samsvar med modellen nedenfor.

Eventuelt kan bønnen disponeres etter temaområdene (se s. 000)

Hvert av bønneavsnittene kan gjennomføres slik:

ML/ L: La oss vende oss til Gud i bønn

Vi tenner et lys for...

Et lys tennes på en lysglobe eller på et bord med bønnelys.

og takker / ber for / om...

Her følger en eller flere bønner for det bønneemnet lyset ble tent for.

Her kan følge *Bønnestillhet*

Gud, vi ber.

M: Menighetssvar

Forbønnsmodell 3 (salme)

Salmer kan egne seg til bruk under forbønnen, gjerne slik at de synges vers for vers. Det kan da utformes aktuelle bønner med utgangspunkt i hvert enkelt vers.

Eksempel på noen egnede salmer:

Vi rekker våre hender frem ([N13 678](#))

Vær meg nær, å Gud ([N13 626](#))

Jeg folder mine hender små ([N13 731](#))

Da jeg trengte en neste ([N13 671](#))

Gi fred, å Herre Gud, gi fred ([N13 730](#))

Vår himmelske Far ([N13 632](#))

Forbønnsmodell 4 (fire himmelretninger)

Denne modellen kan blant annet være aktuell i gudstjenester med misjon og internasjonal diakoni som tema.

Det utarbeides aktuelle bønner som har sammenheng med hver av de fire himmelretningene. Det kan være bønner for søsterkirker, mennesker i for konflikter og katastrofer, for skaperverket eller aktuelle hendelser. Forbønn for gudstjenestens takkeoffer kan plasseres ved den himmelretningen der det er naturlig.

Forbønnen kan innledes slik:

ML/L: La oss be for kirken og verden ved å reise oss og vende oss i de fire himmelretningene.

Menigheten reiser seg.

1. Øst

ML/L: Vi vender oss mot øst og ber for våre søsken der.

Menigheten vender seg i den angitte himmelretningen.

Et lys kan tennes mot øst, på en lysglobe eller på et bord med fire bønnelys.

Vi ber for/om... /takker for ...

Her følger en eller flere bønner som har sammenheng med Øst.

Den som ber, avslutter bønner med: Gud, vi ber

A: Din vilje skje, din vilje skje, din vilje skje på jorden, å Gud.
eller et annet passende menighetssvar.

2. Vest

L: Vi vender oss mot vest og ber for våre søsken der.

Menigheten vender seg i den angitte himmelretning.

Et lys kan tennes mot vest, på en lysglobe eller på et bord med fire bønnelys.

Vi ber for/om... /takker for ...

Her følger en eller flere bønner som har sammenheng med Vest.

Den som ber, avslutter bønner med: Gud, vi ber

A: Din vilje skje, din vilje skje, din vilje skje på jorden, å Gud.
eller et annet passende menighetssvar.

3. Sør

L: Vi vender oss mot sør og ber for våre søsken der.

Menigheten vender seg i den angitte himmelretning.

Et lys kan tenes mot sør, på en lysglobe eller på et bord med fire bønnelys.

Vi ber for/om... /takker for ...

Her følger en eller flere bønner som har sammenheng med Sør

Den som ber, avslutter bønnen med: Gud, vi ber

A: Din vilje skje, din vilje skje, din vilje skje på jorden, å Gud.
eller et annet passende menighetssvar.

4. Nord

L: Vi vender oss mot nord og ber for vår egen del av kirken og verden.

Menigheten vender seg i den angitte himmelretning.

Et lys kan tenes mot nord, på en lysglobe eller på et bord med fire bønnelys.

Vi ber for/om... /takker for ...

Her følger en eller flere bønner som har sammenheng med Nord.

Den som ber, avslutter bønnen med: Gud, vi ber

A: Din vilje skje, din vilje skje, din vilje skje på jorden, å Gud.
eller et annet passende menighetssvar.

Forbønnsmodell 5 (Bønnevandring)

Se veiledning, s.000.

Bønnevandring (Utgår: kan skje) skjer under forbønnen i gudstjenesten (Utgår:eventuelt samtidig med nattverd måltidet.) Bønnevandringen kan også utvides til å bli en egen vandregudstjeneste.

Underveis i vandringen bør det være musikk, gjerne en veksling mellom instrumentalmusikk og sang, enten korsang eller solosang.

Eksempler på stasjoner i bønnevandringen:

- Stille bønn ved alterringen – mulighet til å knele ned i bønn og ettertanke.
- Personlig forbønn, eventuelt med håndspåleggelse – på et sted i rommet der det er mulig å være litt tilbaketrukket.
- Velsignelse – den enkelte kan knele mens en medarbeider legger hånden på hodet og velsigner med en fast formulert velsignelse.
- Dåpspåminnelse – ved døpefonten. Den enkelte blir tegnet med korsets tegn og hører et løftesord.
- Bønnekrukke – mulighet for å skrive bønnelapper, eventuelt tegne bønner (for barn og voksne som lettere uttrykker seg med tegning enn med ord). Velg gjerne papir i forskjellige farger, med opplysning om at de som skriver på et bestemt farget ark, ønsker bønnene lest opp. Bønnelappene kan legges i krukke og bæres fram til alteret når bønnevandringen er slutt.
- Lystenning – i lysglobe og/eller annet sted i rommet.
- Skriftemål – de som ønsker å få tilsagt syndenes forlatelse, kan knele ned ved framsatte stoler og bekjenne sine synder (se Veiledning om skriftemål s. 000). Liturgen/medliturgen legger hendene på den knelendes hode og sier tilsigelsordene: *"Etter vår Herre Jesu Kristi ord og befaling, tilsier jeg deg alle dine synders nådige forlatelse, i Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds navn."*
- Fotvasking – Dette er mest aktuelt på spesielle gudstjenestedager, for eksempel skjærtorsdag.

- Andre elementer, for eksempel knyttet til temaet i gudstjenestens. Stasjoner som gir informasjon om og hjelp til fordypning. Symbolhandlinger, formingsoppgaver og lignende.
- Kunstverk som sted for ettertanke og bønn. Gjerne installasjoner eller samtidskunst som man kan låne/leie av kunstnere.

I gudstjenester uten nattverd kan bønnevandringen avsluttes med at man ber Fadervår som fellesbønn.

(Utgår: I gudstjenester hvor bønnevandringen skjer samtidig med nattverdmåltidet, avsluttes vandringen etter at alle har mottatt nattverden, og liturgen ser at det er tid for å avslutte vandringen.)

(Utgår: Da kan) Bønnekrukker kan bæres fram og settes på alteret.

(Utgår: Deretter følger nattverdens tilsigelsesord. Etter disse ordene kan eventuelt) Noen av bønnene kan eventuelt leses dersom det er opplyst om det på forhånd. Bønnevandringen (utgår: Og det hele kan) avsluttes med en felles bønn for kirken og verden, som eventuelt kan avsluttes slik: (utgår: eller en annen passende bønn)

L: I dine hender, Gud, legger vi alt og alle vi nå har bedt for, i Jesu Kristi navn.

III. FORMULERTE FORBØNNER

Forbønn 1

ML/L: For din kirke på jorden, for fellesskap mellom de troende, for evangeliets fremgang i hele verden ber vi deg, Gud.

M: **Menighetssvar** (kort menighetssvar – lest eller sunget)

ML/L: For din kirke i vårt land, for vår biskop og våre menigheter, for alle dine tjenere og medarbeidere ber vi deg, Gud.

M: **Menighetssvar** (kort menighetssvar – lest eller sunget)

ML/L: Om vekst i troen gjennom Ord og Sakrament, om trofasthet i bønn, om tålmodighet og glede ber vi deg, Gud.

M: **Menighetssvar** (kort menighetssvar – lest eller sunget)

ML/L: Om frihet og fred i verden, om brød til de sultende, om rettferdighet for flyktninger og forfulgte, om fellesskap over grensene ber vi deg, Gud.

M: **Menighetssvar** (kort menighetssvar – lest eller sunget)

ML/L: For vår konge og hans hus, for alle som har lederansvar iblant oss ber vi deg, Gud.

M: **Menighetssvar** (kort menighetssvar – lest eller sunget)

ML/L: For alle syke og nedbrutte, for ensomme og forlatte, for alle i fristelse og fare ber vi deg, Gud.

M: **Menighetssvar** (kort menighetssvar – lest eller sunget)

ML/L: Om ditt nærvær i all nød, om kraft til å tjene og til en gang å nå det evige liv ber vi deg, Gud.

M: **Menighetssvar** (kort menighetssvar – lest eller sunget)

Eventuelt kan det følge bønnestillhet innledet med ordene:

ML/ L: I stillhet vil vi nå legge fram for deg det hver og en av oss har på hjertet
Bønnestillhet

ML/L *avslutter med:*

Gud, vi ber deg.

M: Menighetssvar (kort menighetssvar – lest eller sunget)

(Bearbeidet etter Forbønn D i prekengudstjenesten)

Forbønn 2

Allmektige, evige Gud, vi takker deg og priser ditt hellige navn,
for du er god og din barmhjertighet tar aldri slutt.

Vi ber for den verdensvide kirke.

Gi enhet mellom alle troende.

La evangeliet ha fremgang i alle land.

Se i nåde til det folk som du ga

dine løfter i den gamle pakt.

Styrk forkynnere og misjonærer

og alle som strider troens gode strid.

(For... Aktuelle bønneemner kan nevnes.)

Hold oss fast i din sannhet.

Det ber vi deg om, Gud.

M: Menighetssvar

Vi ber for menigheten vår.

Gi oss mot og vilje til å tjene deg.

Styrk oss gjennom ordet og sakramentene,

så vi får kraft og vilje til å stå sammen mot onde krefter.

Kall konfirmantene våre til et liv

i tro og tjeneste.

(Om... aktuelle bønneemner kan nevnes.)

Led oss ved ditt ord og din visdom.

Det ber vi deg om, Gud.

M: Menighetssvar

Vi ber for mennesker som har det vondt,

for syke og ensomme,

for hjemløse,

for flyktninger og krigsofre,

for alle som lider urett og er undertrykt,

og for dem som nylig er kommet til landet vårt.

(For... Aktuelle bønneemner kan nevnes.)

Hjelp oss å verne om menneskets verd

fra livets begynnelse til livets slutt,

det ber vi deg om Gud.

M: Menighetssvar

Vi ber for verden.

Bevar alle jordens folk fra flom og tørke

og velsign oss med godt og tjenlig vær.
Gi oss vilje til å ta vare på jorden du har gitt oss.
Gi fred og frihet for folk og nasjoner,
rettferdighet i samfunn og arbeidsliv,
velsignelse over arbeidet vårt,
og evne og vilje til å dele på en rettferdig måte.
(Om... Aktuelle bønneemner kan nevnes.)
Gi oss din fred.
Det ber vi deg om, Gud.
M: Menighetssvar

(Bearbeidet etter Forbønn B i prekengudstjenesten)

FORBØNN 3

Evige Gud, himmelens og jordens skaper,
vi takker og lovpriser deg for all din godhet mot oss.
Vi ber for ditt skaperverk.
Hjelp oss å forvalte det til beste for hverandre.
Led folk og nasjoner til å leve i fellesskap og fred.
Bevar vår konge. og hans hus.
Gi visdom og mot til alle som har lederansvar blant oss.
Vi ber... (her kan følge konkrete bønner som har sammenheng med temaet)
Fri oss alle fra misunnelse og mistenksomhet
og hjelp oss til å leve i fred og forsoning.
Gud, vi ber.
M: Menighetssvar

Vi ber for alle som lever i fattigdom.
Vær vern og ly for dem som er på flukt fra krig og katastrofer.
Vi ber om fred for Jerusalem og for alle
som knytter sine håp til denne byen.
Vi ber for det forsvarsløse liv.
Vær nær hos alle som er syke og som trenger hjelp.
Vi ber for alle som savner fellesskap og tilhørighet.
Hold din vernende hånd over barnet i mors liv.
Hjelp dem som utsettes for vold og overgrep.
Vi ber... (her kan følge konkrete bønner som har sammenheng med temaet)
Gjør oss til tjenere som kan lytte, lindre og lege.
Gud, vi ber.
M: Menighetssvar

Vi ber for din kirke på jord.
Fyll den med din Ånd.
Vern oss mot vrang lære og død gudsdyrkelse.
Vær hos alle som blir forfulgt for ditt navns skyld.
Vi ber for vår biskop (navnet kan nevnes)
og for alle med lederansvar i vår kirke.
Vi ber for vår menighet, for gudstjenester og samvær,
for de som *er døpt / skal døpes* i dag (*den/de døpte nevnes med fornavn*),

for deres foreldre, faddere og andre som står dem nær.
Vi ber for våre konfirmanter.
Hjelp dem å finne din vei gjennom livet.
La dem kjenne seg omsluttet av din kjærlighet.
Vi ber... (her kan følge konkrete bønner som har sammenheng med temaet)
Gi oss et åpent sinn i møte med mennesker av en annen tro eller overbevisning,
så vi ikke fordømmer og taler usant om hverandre.
Gud, vi ber.
M: Menighetssvar

Gode Gud, vi ber for de fellesskap hvor vi hører til,
i menighet, familie, vennekrets og nabolag.
Vi ber for våre barnehager og skoler,
for bedrifter og arbeidsplasser
og de som er arbeidsledige.
Vær nær hos alle som strever med sitt liv,
Vi ber... (her kan følge bønn for institusjoner i lokalsamfunnet, syke/aldershjem og lignende, vennsksapsrelasjoner til mennesker og prosjekter i andre land, og andre bønner som har sammenheng med temaet)
Vi ber for våre hjem.
La troskap og respekt prege vår omgang med hverandre.

Forbønnen kan avsluttes med

L: La oss i stillhet legge fram for deg det hver og en av oss har på hjertet

L: Gud, vi ber.

M: Menighetssvar

Forbønn 4

Far i himmelen,
Takk for at du skapte oss,
og takk for at du skapte jorden vi bor på.
Takk for at du kjenner oss og elsker oss.
Hjelp oss til å ta vare på hverandre og på alt det du har skapt.
Gud vi ber.

M: Menighetssvar

Kjære Jesus:

Du fant venner du kunne glede deg sammen med og gråte hos.
Takk for evnen vår til vennskap.
Hjelp oss å være til stede for hverandre.
La alle mennesker finne noen de kan stole på.
Du har vist oss at alle mennesker er like viktige og like verdifulle.
Vær hos alle som lider på grunn av uforstand eller ondskap.
Hjelp oss til å kjempe mot undertrykkelse og urett.
Gud, vi ber.

M: Menighetssvar

Gode hellige Ånd:

Du viser oss veien vi skal gå.
Gi oss vilje og kraft til å gå den.
Gi oss visdom og styrke så vi kan stå sammen.
Du har kalt oss til å være din kirke.
Kom til oss med dine gaver
og hjelp oss å være lys og salt i verden.
Gud, vi ber.

M: Menighetssvar

Forbønn 5

Forbønn (Bearbeiding av forbønn 1, Svenska kyrkans handbok)

Gud, du har skapt himmel og jord.
Vi takker deg for alt liv.
Lær oss å ta vare på ditt skaperverk
og forvalte det med omsorg og visdom.

Gud, du elsker alle mennesker.
Vi takker deg for fred og frihet.
Vi ber om kraft til å forsvare alle svake
og til å kjempe for rettferd og fred.

Gud, du bor i våre hjerter.
Vi takker deg for glede og livskraft.
Vi ber om hjelp til å følge ditt kall
og nåde til å leve i troen på deg.

Gud, du gir din kirke styrke.
Vi takker deg for helgener og martyrer som vitnet om deg.
Vi ber om klarsyn til å se din vilje
og mot til å leve etter den.
I Jesu navn.
Amen

LITANIER

Fredslitaniet

Det kan bes en kort bønn med aktuelle bønneemner etter dette litaniet. Eventuelt kan det avsluttes med "La oss i stillhet legge fram for deg det hver og en av oss har på hjertet."

Litaniets tekst kan også danne mønster for utforming av aktuelle bønner, som kan erstatte enkelte eller alle bønnene.

ML Vi ber om velsignelse

L Velsignet være ditt rike, Fader, Sønn og Hellig Ånd, nå og alltid og i evighet.

A Amen

Litaniet kan eventuelt begynne her:

ML La oss be i fred til Herren.

A Herre, miskunne deg / Kyrie eleison

ML Om fred fra det høye og frelse for vår sjel,
la oss be til Herren.

A Herre, miskunne deg / Kyrie eleison

ML Om fred i hele verden, om samhold i Guds hellige kirke, og om alles enhet, la oss be til Herren.

A Herre, miskunne deg / Kyrie eleison

ML For dette hellige hus og for dem som trer inn i det med tro, ærbødighet og gudsfrykt, la oss be til Herren.

A Herre, miskunne deg / Kyrie eleison

ML For hele Guds folk, for alle vår kirkes tjenere, for våre prester og vår biskop (**navn kan nevnes**), la oss be til Herren.

A Herre, miskunne deg / Kyrie eleison

ML For denne by/bygd og for alle land og steder, og for de troende som bor der, la oss be til Herren.

A Herre, miskunne deg / Kyrie eleison

ML Om tjenlig vær, om rikelig grøde på jorden og om fredelige tider, la oss be til Herren.

A Herre, miskunne deg / Kyrie eleison

ML For dem som ferdes til sjøs, på land og i luften, for de syke og for dem som lider, for fanger og deres frelse, la oss be til Herren.

A Herre, miskunne deg / Kyrie eleison

ML At vi må bli befridd fra all trengsel, vrede, nød og fare, la oss be til Herren.

A Herre, miskunne deg / Kyrie eleison

ML Hjelp oss, frels oss, miskunn deg over oss, og vern oss, Herre, i din nåde.

A Herre, miskunne deg / Kyrie eleison

ML La oss komme dem i hu som var tro like til døden, så vi overgir oss selv og hverandre og våre liv til Herren Jesus Kristus.

A Ja, til deg, vår Herre.

L For seieren, æren og makten tilhører deg,

Fader, Sønn og Hellig Ånd, nå og alltid og i evighet.

A Amen. / Amen, amen, amen.

Litaniet

Dette mest tradisjonelle litaniet i vår kirke ble utformet av Martin Luther, på grunnlag av det middelalderske helgenlitanie. Det har særlig vært knyttet til fastetiden og Bots- og bønnedag.

Menigheten kan synge hele vers 2 og 8.

På gudstjenester med nattverd kan det avsluttende "O du Guds Lam" utelates i litaniet.

1

A Kyrie eleison, Gud Fader, miskunne deg.

Kriste eleison, Herre Krist, miskunne deg.

Kyrie eleison, Hellig Ånd, miskunne deg.

2

ML/L/A Gud, vår Far i himmelen,

A miskunne deg over oss.

ML/LA Herre Jesus, verdens Frelser,

A miskunne deg over oss.

ML/L/A Hellig Ånd, vår trøster,

A miskunne deg over oss.

3

ML/L Fra alle synder, fra all villfarelse, fra alt det som ondt er,
A fri oss, kjære Herre Gud.

4

ML/L Fra en ond og brå død, fra krig og undertrykkelse,
fra ulykker og ødeleggelse,

A fri oss, kjære Herre Gud.

ML/L Fra den evige død,

A fri oss, kjære Herre Gud.

5

ML/L For Kristi hellige fødsels skyld, for hans kors og hans død,
for hans seierrike oppstandelse og himmelfart,
i vår lykkes tid, i vår sorg og vår nød,
i vår siste time og på dommens dag,

A hjelp oss, kjære Herre Gud.

6

ML/L Styr og led din hellige kristne kirke,
og la den forenes i din sannhet.

Gi kirken tjenere som holder fast på ditt ord.

Bevar oss fra vrang lære og død tro.

A Hør oss, kjære Herre Gud.

ML/L Styrk vår menighet med din Ånd og kraft.

Kall de frafalne tilbake, og la ditt ord ha fremgang på jorden.

A Hør oss, kjære Herre Gud.

7

ML/L Gi fred og samhold i alle land. Vern vårt folk og vår konge.
Bevar vår jord og velsign vårt arbeid.

A Hør oss, kjære Herre Gud.

ML /L Kom dem til hjelp som er i nød og fare.

Gjør vel mot dem som gjør ondt mot oss.

Miskunn deg over alle mennesker.

A Hør oss, kjære Herre Gud.

ML/L Jesus Kristus, Guds Sønn.

A Herre, ta imot vår bønn.

8

ML/L/A O du Guds Lam, som bærer verdens synder,

A miskunne deg over oss.

ML /L/A O du Guds Lam, som bærer verdens synder,

A miskunne deg over oss.

ML/L /A O du Guds Lam, som bærer verdens synder,

A gi oss din fred.

9

A Å Herre, hør vår bønn, og la vårt rop komme til deg. Amen.

Det kan bes noen korte bønner mellom litaniet og fastekollekten. Eventuelt kan bønnene avsluttes

med ”La oss i stillhet legge fram for deg det hver og en av oss har på hjertet.”

L/ML: Vi takker deg, Gud, vår Far,
du som har gitt oss din enbårne Sønn, Jesus Kristus,
for at hver den som tror på ham,
ikke skal gå fortapt, men ha evig liv.

Vi takker deg, Jesus Kristus,
du som har båret våre synder på ditt hellige legeme
og slettet ut vår skyld med ditt blod.

Vi takker deg, Hellige Ånd,
du som gir oss denne tro i våre hjerter
at Jesus Kristus er vår eneste redning og frelse.

Gud, gi oss din nåde, så vi fullt og fast tror
at alle våre synder er tilgitt for Jesu Kristi lidelse og døds skyld.
Styrk oss ved din hellige Ånd, så vi daglig motstår
synd og fristelser og alltid holder oss nær til Jesus,
inntil vi ser ham ansikt til ansikt.

Vi ber i Jesu Kristi navn.

A: **Amen.**

KIRKEÅRSPREFASJONER *(NB: Ingen forslag til justeringer)*

Liturgen messer eller fremsier kirkeårsprefasjonen.

Advent

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg,
allmektige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre, han som du
sendte til frelse for verden for å oppfylle de løfter du gav ditt folk gjennom
profetene. Ved ham lovsynger englene din herlighet, og din
menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig
jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge:

Jul og Maria budskapsdag

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg,
allmektige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre, han som
for vår skyld ble menneske for at vi skulle bli dine barn,
frelst ut av mørket og inn i ditt underfulle lys. Ved ham
lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på
jorden priser ditt navn med samstemmig jubel. Med dem vil også vi
forene våre røster og tilbedende synge:

Åpenbaringstiden

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg, allmektige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre, han som åpenbarte din herlighet for verden, så den som følger ham ikke skal vandre i mørket, men ha lys og evig liv. Ved ham lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge:

Faste

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg, allmektige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre, han som elsket oss og gav seg selv for oss, så han ble lydig til døden, ja døden på korset. Ved ham lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge:

Påske

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg, allmektige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre. Han er det rette påskelam, som har båret våre synder, og ved sin oppstandelse har han seiret over døden. Ved ham lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge:

Kristi himmelfartsdag og søndag før pinse

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg, allmektige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre, han som for opp til himmelen og nå sitter ved din høyre hånd. Ved ham lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge:

Pinse

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg, allmektige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre, han som troner ved din høyre hånd og har sendt Den hellige ånd over sine vitner, så ditt folk kan juble av glede og forkynne dine store gjerninger på mange tungemål. Ved ham lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge:

Treenighetstiden

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg, allmektige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre, han som du sendte til frelse for verden, for at vi ved hans død skulle få tilgivelse for syndene og ved hans oppstandelse vinne det evige liv. Ved ham

lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge:

eller

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg, allmektige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre. Han er det levende brød som kommer ned fra himmelen og gir verden liv, så den som kommer til ham, ikke skal hungre, og den som tror på ham, aldri skal tørste. Ved ham lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge:

eller

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg, allmektige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre, han som kom til oss med himlenes rike og forkynnte det glade budskap, så syndere får sitte til bords i Guds rike. Ved ham lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge:

eller

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg, allmektige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre, han som gjorde oss til sine disipler og lovte å være med oss alle dager inntil verdens ende. Ved ham lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge:

Allehelgensdag, martyrdager

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg, allmektige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre, han som var Frelser og forbilde for alle dine hellige som har fullført løpet og bevart troen. Ved ham lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge:

NATTVERDBØNNER

Nattverdbønn A

(Fra høymessen 1977 revidert)

Innledende lovprisning

L messer eller fremsier kirkeårets prefasjon:

I sannhet verdig og rett er det...

A *Hellig* Sanctus

L/ML: Vi priser deg, hellige Gud, himmelens og jordens Skaper, du som har elsket verden og gitt din Sønn, Jesus Kristus, for at han skulle frelse oss fra synd og død og vinne deg et hellig folk.

L: Vi ber deg: Send din Ånd over () disse gaver, så vi i tro kan ta imot Jesus Kristus i brødet og vinen. (Utgår: oss og)

Innstiftelsesordene VERBA

L: Vår Herre Jesus Kristus, i den natt da han ble forrådt, tok han et brød, takket, brøt det, gav disiplene og sa: Ta imot og spis! Dette er min kropp som gis for dere. Gjør dette til minne om meg. Likeså tok han begeret etter måltidet, takket, ga dem og sa: Drikk alle av det. Dette beger er den nye pakt i mitt blod som utøses for dere så syndene blir tilgitt. Gjør dette så ofte som dere drikker det, til minne om meg. (Utgår: kalken)

Her kan følge:

Troens mysterium

L: Stort er troens mysterium.

A: Kristus døde. Kristus stod opp. Kristus skal komme igjen.

(Utgår: Følgende setning kan tilføyes:)

Ham være ære for kjærligheten som er sterkere enn døden.

(NB. Dette betyr at siste setning alltid inngår i dette leddet i alle nattverdbønnene).

L/ML: Nådige Gud, vi feirer dette måltidet med glede og takk for din Sønn fullbrakte offer, i troen på hans seierrike oppstandelse og himmelfart og i forventning om hans gjenkomst i herlighet. Vi ber deg: Fyll oss med din Ånd, (utgår: kjærlighet) så vi kan gjenkjenne Kristus i den som sulter og tørster. Lær oss å elske hverandre som han (utgår: du) har elsket oss, og la oss en gang samles hos deg i ditt fullendte rike.

A: Fadervår

Nattverdbønn B

(Etter Hippolyt 200-tallet)

Innledende lovprisning

L messer eller fremsier kirkeårets prefasjon, eller følgende ord:

Vi takker deg, (hellige) Gud, ved din elskede Sønn Jesus Kristus. Han er det evige Ord, og ved dette Ord skapte du alt. Da tiden var inne, sendte du ham til verden som frelser og befrier. For dette priser vi deg, sammen med alle dine hellige i himmelen og på jorden:

A *Hellig Sanctus*

L/ML: Vi priser (lover) deg Gud (og takker deg) for (din Sønn) Jesus Kristus, din tjener. Han kom fra himmelen, og ved Den hellige ånd (Åndens kraft ble han født av) og jomfru Maria ble han menneske av kjøtt og blod. (han levde under samme kår som oss og endte sitt liv) Han oppfylte din vilje da han strakte ut sine hender på korsets tre. Slik tilintetgjorde han døden, brøt ondskapens lenker og åpenbarte oppstandelsen fra de døde. (for oss legemets oppstandelse.)

L: Derfor minnes vi hans død og oppstandelse når vi bærer brødet og vinen fram for deg. (bringer fram for deg disse gaver. Vi ber deg:) Send din hellige Ånd over disse gaver (dem), så de for oss blir livets brød og frelsens beget. (kalk.)

Innstiftelsesordene VERBA

L: Vår Herre Jesus Kristus, i den natt da han ble forrådt, tok han et brød, takket, brøt det, gav disiplene og sa: Ta imot og spis! Dette er min kropp som gis for dere. Gjør dette til minne om meg. Likeså tok han beget etter måltidet, takket, ga dem og sa: Drikk alle av det. Dette beget er den nye pakt i mitt blod som utøses for dere så syndene blir tilgitt. Gjør dette så ofte som dere drikker det, til minne om meg. (Utgår: kalken)

Her kan følge:

Troens mysteriumn

L: Stort er troens mysterium.

A: Kristus døde. Kristus stod opp. Kristus skal komme igjen.

(Utgår: Følgende setning kan tilføyes:)

Ham være ære for kjærligheten som er sterkere enn døden.

L/ML: La alle som får del i brødet og vinen, forenes til ett. Fyll oss med din hellige Ånd og grunnfest oss i sannheten, så vi kan prise deg i din hellige kirke nå og i all evighet. Amen. (utgår: og leve til din ære.)

A: Fadervår

Nattverdbønn C

(Bygger på paulinske tekster)

Innledende lovprisning

L messer eller fremsier kirkeårets prefasjon, eller følgende ord:

Å, dyp av rikdom og visdom og kunnskap hos deg, Gud!

Himlene forteller om din herlighet, og jorden vitner om dine henders verk.

Sammen med de troende gjennom alle tider vil vi prise ditt hellige navn:

A *Hellig* Sanctus

L/ML: Hellig og barmhjertig er du, Gud,
som ikke vendte deg bort da mennesket syndet,
men gav (ditt) løfte til Abraham om velsignelse for alle folkeslag.

Mektig og trofast er du, som befridde ditt folk fra trelldom,
og fornyet løftene gjennom profetene. (dine løfter)

Da tiden var inne, sendte du din Sønn, født av Maria,
for å kjøpe oss fri og gi oss retten til å være dine barn.

Ved hans død på korset forsonte du alt med deg selv og skapte fred,
og ved hans oppstandelse ble døden overvunnet.

L: Vi ber deg: Send din Ånd over disse gaver. (oss og dine gaver)

Foren oss i troen på din nåde, så vi kan ta imot Jesu legeme og blod
til forsoning og fred, og forkynne hans død til han kommer.

Innstiftelsesordene VERBA

L: Vår Herre Jesus Kristus, i den natt da han ble forrådt, tok han et brød,
takket, brøt det, gav disiplene og sa: Ta imot og spis! Dette er min kropp som
gis for dere. Gjør dette til minne om meg. Likeså tok han begeret etter
måltidet, takket, ga dem og sa: Drikk alle av det. Dette beger er den nye pakt i
mitt blod som utøses for dere så syndene blir tilgitt. Gjør dette så ofte som dere
drikker det, til minne om meg.

Her kan følge:

Troens mysterium

L: Stort er troens mysterium.

A: **Kristus døde. Kristus stod opp. Kristus skal komme igjen.**

(Utgår: Følgende setning kan tilføyes:)

Ham være ære for kjærligheten som er sterkere enn døden.

L/ML: Evige Gud, forny oss ved din hellige Ånd. Sammen med alt som er
skapt, venter vi med lengsel på å bli frigjort fra forgjengelighet og få del i den
frihet som dine barn skal eie i herligheten. Fra deg og ved deg og til deg er alle
ting. Deg være ære i all evighet!

A: **Fadervår**

Nattverdbønn D

(Bygger på Emmausberetningen, Luk 24)

Innledende lovprisning

L messer eller fremsier kirkeårets prefasjon, eller følgende ord:

Vi priser deg, evige Gud, (lovpriser)

du som har skapt verden og alt som er i den.

Det er i deg vi lever, beveger oss og er til.

Sammen med din menighet i himmelen og på jorden

lovsynger vi ditt hellige navn:

A *Hellig* Sanctus

L/ML: Vi takker deg, all godhets kilde. Du sendte din Sønn. Han ble korsfestet og stod opp fra de døde. Han åpnet skriftene og åpenbarte seg for sine venner da han brøt brødet og gav dem.

L: Nå ber vi deg: La din hellige Ånd komme over brødet og vinen og over oss (over oss og dine gaver), så våre øyne åpnes, og vi kjenner ham igjen som vår korsfestede og oppstandne Frelser.

Innstiftelsesordene VERBA

L: Vår Herre Jesus Kristus, i den natt da han ble forrådt, tok han et brød, takket, brøt det, gav disiplene og sa: Ta imot og spis! Dette er min kropp som gis for dere. Gjør dette til minne om meg. Likeså tok han begeret etter måltidet, takket, ga dem og sa: Drikk alle av det. Dette beger er den nye pakt i mitt blod som utøses for dere så syndene blir tilgitt. Gjør dette så ofte som dere drikker det, til minne om meg. (Utgår: kalken)

Her kan følge:

Troens mysterium

L: Stort er troens mysterium.

A: Kristus døde. Kristus stod opp. Kristus skal komme igjen.

(Utgår: Følgende setning kan tilføyes:)

Ham være ære for kjærligheten som er sterkere enn døden.

L/ML: Hellige Gud, gi oss brennende hjerter, så vi i undring og glede tar vare på ditt ord og viser barmhjertighet mot den som lider. Bli hos oss, også når vi tviler og sørger. Gå med oss, inntil savn og smerte har veket for evig jubel og lovsang!

A: Fadervår

Nattverdbønn E

(Bearbeidet etter Familiemessen fra 2003)

Innledende lovprisning

L messer eller fremsier kirkeårets prefasjon, eller følgende ord:

L: Vi takker deg, gode Gud, du som holder himmel og jord i dine hender. Du har skapt oss i ditt bilde og gitt oss livet i gave (NB:setningen er flyttet opp fra bønnen nedenfor). Sammen med englene og din menighet i himmelen og på jorden lovsynger vi ditt hellige navn: (utgår: lovpriser)

A Hellig Sanctus

L/ML: Hellige Gud,(du har skapt oss i ditt bilde og gitt oss livet i gave.)vi takker deg for Jesus Kristus, verdens frelser. Han døde og stod opp igjen for å gi oss evig liv (utgår: så vi ved troen på ham får tilgivelse for syndene og evig liv). Vi takker deg for dåpens gave, der vi blir født på ny, og for nattverden, der du samler oss som dine venner (utgår: din store familie).

L: Vi ber deg: Send din hellige Ånd over brødet og vinen. (utgår: oss og over dine gaver). Gjør oss til ett med hverandre og med Jesus Kristus.

Innstiftelsesordene VERBA

L: Vår Herre Jesus Kristus, i den natt da han ble forrådt, tok han et brød, takket, brøt det, gav disiplene og sa: Ta imot og spis! Dette er min kropp som gis for dere. Gjør dette til minne om meg. Likeså tok han begeret etter måltidet, takket, ga dem og sa: Drikk alle av det. Dette beger er den nye pakt i mitt blod som utøses for dere så syndene blir tilgitt. Gjør dette så ofte som dere drikker det, til minne om meg. (Utgår: kalken)

Her kan følge:

Troens mysteriumn

L: Stort er troens mysterium.

A: Kristus døde. Kristus stod opp. Kristus skal komme igjen.

(Utgår: Følgende setning kan tilføyes:)

Ham være ære for kjærligheten som er sterkere enn døden.

L/ML: Gud, fyll oss med din Ånd. Ta oss alle i (din) favn, slik en kjærlig mor samler barna sine om seg. (Utgår: Gi oss å elske hverandre, slik du elsker oss.) La de små bli opphøyet og de sultne bli mett med gode gaver.

Liturgen og/eller ett eller flere barn sier:

Sammen med alle dine barn ber vi den bønn som din Sønn har lært oss:

A: Fadervår

Nattverdbønn F

(Etter Gudstjenesteboken fra 1992, alternativ II.1 «Johannesordningen»)

Innledende lovprisning

L messer eller fremsier kirkeårets prefasjon, eller følgende ord:

L: Evige, allmektige Gud, du holder himmel og jord i dine hender, du nevner oss alle ved navn, så vi skal tilhøre deg og være ditt folk på jorden. Sammen med de troende gjennom alle tider og med de himmelske hærskarer vil vi prise ditt hellige navn.

A Hellig Sanctus

L/ML: Hellige Gud, (allmektige Herre, nådige Far.) uten ende er din miskunn, og evig er ditt herredømme. Du har fylt ditt skaperverk med lys og liv; himmelen og jorden er fulle av din herlighet. Gjennom Abraham lovte du å velsigne alle folkeslag. Du berget Israel, ditt utvalgte folk. Gjennom profetene fornyet du ditt løfte. Og da tiden var kommet, sendte du din Sønn, han som i ord og gjerning forkynte ditt rike og var lydige mot din vilje helt til døden.

L: Vi ber deg: Send din Ånd over disse gaver, så vi i tro kan ta imot Jesus Kristus i brødet og vinen.

Innstiftelsesordene VERBA

L: Vår Herre Jesus Kristus, i den natt da han ble forrådt, tok han et brød, takket, brøt det, gav disiplene og sa: Ta imot og spis! Dette er min kropp som gis for dere. Gjør dette til minne om meg. Likeså tok han begeret etter måltidet, takket, ga dem og sa: Drikk alle av det. Dette beger er den nye pakt i mitt blod som utøses for dere så syndene blir tilgitt. Gjør dette så ofte som dere drikker det, til minne om meg. (Utgår: kalken)

L/ML: Derfor, så ofte som vi spiser dette brødet og drikker av kalken, forkynder vi Herrens død, inntil han kommer.

Her følger:

Troens mysterium

L: Stort er troens mysterium.

A: Kristus døde. Kristus stod opp. Kristus skal komme igjen.

Ham være ære for kjærligheten som er sterkere enn døden.

L/ML: Derfor, barmhjertige Far, vil vi med dette brødet og dette begeret (denne kalken) komme i hu at Herren gav sitt liv for oss. Og i troen på hans oppstandelse venter vi på at han kommer igjen i makt og herlighet og vil holde sitt store gjestebud sammen med sitt folk.

A: Amen. Ja, kom, Herre Jesus.

L: Vi ber deg, allmektige Gud, vår skaper (allmektige Far), gi oss din hellige Ånd. La oss kjenne kraften av Kristi oppstandelse, så vi som tar imot hans legeme og blod, kan leve til pris og ære for din herlighet og få del i den arven som de hellige får i lyset.

A: Amen. Ja, kom, du hellige Ånd.

L: Forén vår bønn med bønnene fra dine tjenere alle steder og gjennom alle tider, og med forbønnen fra vår store øversteprest, som alltid ber for oss, inntil han kommer med seier, som Herren over alle ting. Ved Ham og i Ham og i samfunn med Den hellige ånd skal du ha all herlighet og ære, allmektige Far, evige Gud, nå og til evig tid.

A: *Fadervår*

Nattverdbønn G (En ny og kort nattverdbønn)

Denne korte nattverdbønnen kan brukes ved særskilte anledninger, for eksempel når det er mange som blir døpt i gudstjenesten. Også denne bønningen innledes med punkt 18. Forberedelse av måltidet og Prefasjonsdialogen i punkt 19 og avsluttes med punkt 20 og 21 i Ordning for hovedgudstjeneste.

Innledende lovprisning

L messer eller fremsier kirkeårets prefasjon, eller følgende ord:

L: Gode Gud, du har skapt oss og kalt oss ved navn. Du åpner din hånd og metter alt som lever med det gode. Sammen med din menighet i himmelen og på jorden lovsynger vi ditt hellige navn:

A *Hellig* Sanctus

L: Vi takker deg for Jesus Kristus, vår frelser. Han er det levende brød som kommer ned fra himmelen og gir verden liv. Vi ber deg: Send din Ånd over oss og dine gaver, så vi i takk og tro kan ta imot Jesus Kristus i brødet og vinen.

Innstiftelsesordene VERBA

L: Vår Herre Jesus Kristus, i den natt da han ble forrådt, tok han et brød, takket, brøt det, gav disiplene og sa: Ta imot og spis! Dette er min kropp som gis for dere. Gjør dette til minne om meg. Likeså tok han begeret etter måltidet, takket, ga dem og sa: Drikk alle av det. Dette beger er den nye pakt i mitt blod som utøses for dere så syndene blir tilgitt. Gjør dette så ofte som dere drikker det, til minne om meg. (Utgår: kalken)

Her kan følge:

Troens mysteriumn

L: Stort er troens mysterium.

A: Kristus døde. Kristus stod opp. Kristus skal komme igjen.

(Utgår: Følgende setning kan tilføyes:)

Ham være ære for kjærligheten som er sterkere enn døden.

L:/ML: Sammen med alle dine barn ber vi den bønn som din Sønn har lært oss.

A: *Fadervår*

Høringsinstansene

Dato: 05.01.2018

Vår ref: 18/00123-5 ha769

Deres ref:

Justering av hovedgudstjenesten og alminnelige bestemmelser - høringsbrev

Kirkerådet sender med dette saken *Justering av hovedgudstjenesten og alminnelige bestemmelser* på høring til bispedømmerådene, biskopene, utdanningsinstitusjoner, arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner og andre aktuelle instanser. Kirkerådet vedtok også at «alle menigheter er velkomne til å delta i høringen». Høringsdokumentene ligger tilgjengelig på kirken.no/hoeringer.

Høringsspørsmålene finnes ved avslutningen av hvert av hovedkapitlene i selve høringsdokumentet. Det er selvsagt mulig å besvare bare noen av spørsmålene i høringen.

Forslaget til justert ordning for hovedgudstjeneste er vedlagt. I dette dokumentet er alle justeringene av gjeldende gudstjenesteordning fra 2011 markert ved hjelp av understrekninger og parenteser. Her gis det også enkelte, kortfattede forklaringer om hva justeringene innebærer.

Det er bokmålsvarianten av gudstjenesteordningen som er lagt til grunn for høringen, men det er også mulig å komme med forslag til endringer i den nynorske utgaven av 2011-liturgien.

Høringsfristen er satt til 10. april 2018. Hørings svar sendes til post.kirkeradet@kirken.no

På bakgrunn av høringen tar Kirkerådet sikte på endelig behandling i Kirkemøtet i april 2019.

Kontaktpersoner for denne saken er Hans Arne Akerø, seksjonsleder for gudstjenesteliv og kultur, som treffes på telefon 23 08 12 56 eller e-post: ha769@kirken.no.

Med vennlig hilsen

Jens-Petter Johnsen
direktør

Paul Erik Wirgenes
avdelingsdirektør

Dokumentet er elektronisk godkjent og har derfor ingen signatur.

Vedlegg:

Høringsdokument - Høring om Justering av hovedgudstjenesten og alminnelige bestemmelser

KR 58.1_17 Liturgivedlegg Høring om Justert Ordning for hovedgudstjeneste

Høringsinstanser:

Bispedømmerådene

Biskopene

Teologisk fakultet, UiO

Praktisk-teologisk seminar

Det teologiske Menighetsfakultet

VID Vitenskapelige høyskole

NLA Høgskolen

Kirkelig utdanningssenter i nord

Den norske kirkes presteforening

teoLOgene

Kirkelig undervisningsforbund,

Diakonforbundet

MFO – Musikernes fellesorganisasjon

Samarbeid menighet og misjon (SMM)

KA Kirkelig arbeidsgiver- og interesseorganisasjon

Norsk kvinnelig Teologforening

IKO – Kirkelig pedagogisk senter